

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії

Дипломна робота магістра

з теми: **“Проблема російсько-української війни
у зовнішній політиці ЄС (2014-2022 рр.)”**

Виконав:
студент II курсу ОС “Магістр”
спеціальності 014 Середня освіта
(Історія)
денної форми навчання
Феринського Владислава

Науковий керівник:
доктор історичних наук, професор
Смолій Валерій Андрійович

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2023 року

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Історіографія, джерельна база та методологія дослідження	6
1.1. Історіографія	6
1.2. Аналіз джерел	13
1.3. Методологічна основа дослідження	14
Розділ 2. Розгортання і перебіг російсько-української війни та її вплив на зовнішню політику ЄС (2014 – початок 2019 рр.)	17
2.1. Початковий етап російсько-української війни та політична реакція ЄС (лютий – травень 2014 р.).....	17
2.2. Зовнішня політика ЄС в контексті “нормандського формату” (червень 2014 р. – грудень 2016 р.)	30
2.3. Східноєвропейська стратегія ЄС через призму українського питання у 2017 – на початку 2019 рр.	44
Розділ 3. Роль і місце російсько-української війни в зовнішньополітичній стратегії країн ЄС у 2019 – 2022 рр.	53
3.1. Політика ЄС в період “вичікувальної війни” (20 травня 2019 – 23 лютого 2022 рр.)	53
3.2. Переоцінки зовнішньополітичних візій та підходів до континентальної безпеки після 24 лютого 2022 р.	64
3.3. Геополітичний контекст сучасного етапу російсько-української війни та місце і роль у ньому ЄС	77
Висновки	84
Список використаних джерел та літератури	87

ВСТУП

Актуальність теми. Широкомасштабне вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 р. ознаменувало початок першої великої війни в умовах багатопольярної міжнародної системи. Повномасштабна війна РФ проти України різко змінила сприйняття російської загрози щодо української державності, оголивши екзистенціальний характер складного та багатоаспектного російсько-українського конфлікту.

Незалежно від того, як цілі війни проти України формулюються й подаються російським керівництвом, головною метою Кремля залишається руйнація України як незалежної держави, знищення її військової та цивільної інфраструктури, а також довільне розчленування її території шляхом анексії окремих районів та створення псевдодержавних маріонеткових утворень.

Відповідно, для України головна мета у війні полягає у нейтралізації зовнішніх загроз існуванню держави та нації, відновлення повного державного суверенітету та територіальної цілісності у міжнародно визнаних кордонах 1991 р. В цьому контексті надзвичайно важливою є матеріальна і військова підтримка нашої держави з боку ЄС, США та інших країн світу.

Російсько-українська війна стала найбільш жорстким викликом Європейському Співтовариству за всю його понадпіввікову історію. Необхідність оперативного реагування на комплексну загрозу у безпосередній близькості до своїх кордонів, до того ж в умовах нападу на державу-партнера зі статусом асоційованого члена, особливо гостро актуалізувала низку важливих проблем та викликів у процесі функціонування ЄС.

По-перше, виникло питання практичної здатності проявити лідерство у процесі формування оновленої системи європейської безпеки, що можливо насамперед шляхом ефективного поєднання нерідко відмінних інтересів держав-членів та інституційної системи ЄС в єдиній всеохоплюючій стратегії

протидії агресору; по-друге, продемонструвати оперативність розробки і втілення плану мінімізації негативних міжнародних наслідків війни в політичному, економічному та гуманітарному вимірах (запровадження системи санкцій проти країни-агресора і прямо пов'язаної з ними стратегії незалежнення Європи від постачання російських енергоносіїв, врегулювання проблем міграції, надання комплексної допомоги Україні, подолання міжнародної продовольчої кризи шляхом розробки нових логістичних маршрутів постачання українського збіжжя на світові ринки, посилення військово-політичної складової ЄС); по-третє – актуалізувалася проблема подальшого розширення ЄС шляхом прийняття нових держав як механізму поширення безпеки в Європі.

Крім того, російсько-українська війна стала потужним випробуванням не тільки для України, а й для сталих демократій Західної Європи. Глобалізаційні процеси, котрі охопили більшість держав на світовій арені, перетворилися в політико-економічну пастку. Опинившись у заручниках ситуації, уряди частини європейських держав почали схилитися до політики протекціонізму, намагаючись подолати хиткість власного положення, спричинену загостренням кризи легітимності державної влади. Внутрішні передумови загострення політичної кризи в деяких європейських державах посилилися зовнішніми факторами в якості російсько-української війни та її наслідками. Зміни у внутрішній політиці європейських країн з початку загострення агресії Росії проти України стали політичним трендом, котрий має подальші перспективи поширення на теренах ЄС, що зумовлює безперечну актуальність даного дослідження.

Об'єктом дослідження є зовнішня політика ЄС упродовж 2014 – 2022 рр.

Предметом дослідження є проблема російсько-української війни у зовнішній політиці ЄС в зазначений період часу.

Хронологічні межі роботи охоплюють період 2014 – 2022 рр., що зумовлено початком і розгортанням російсько-української війни.

Географічні межі охоплюють територію ЄС, де власне і формувалася політика щодо розгортання російсько-української війни, а також територію України, на якій відбувалися військові дії.

Мета роботи полягає у тому, щоб дослідити та висвітлити місце і роль проблеми російсько-української війни у зовнішній політиці ЄС упродовж 2014 – 2022 рр.

Для досягнення визначеної мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- охарактеризувати наявну історіографічну спадщину з визначеної проблеми, інформаційний потенціал джерельної бази та методологічний інструментарій здійснення дослідження;
- розкрити вплив розгортання і перебігу подій російсько-української війни на зовнішню політику ЄС у 2014 – на початку 2019 рр.;
- проаналізувати роль і місце російсько-української війни в зовнішньополітичній стратегії країн ЄС у 2019 – на початку 2022 рр.;
- простежити переоцінки лідерами й урядами країн ЄС зовнішньополітичних візій та підходів до континентальної безпеки після 24 лютого 2022 р.;
- з'ясувати геополітичний контекст сучасного етапу російсько-української війни та місце і роль у ньому ЄС.

Апробація результатів роботи відбувалася під час попереднього захисту магістерських робіт на засіданні кафедри всесвітньої історії ().

Практичне значення дослідження. Матеріали магістерської роботи можуть використовуватися студентами для підготовки до семінарських занять з курсу “Новітня історія країн Європи та Америки”, написання курсових робіт, доповідей на студентські наукові конференції, а також в процесі викладання історії України в закладах загальної середньої освіти.

Структура роботи відповідає визначеній меті та основним завданням дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, поділених на окремі підрозділи, висновків і списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг роботи – 100 сторінок, основної частини – 86 сторінок. Список використаних джерел та літератури нараховує 83 позиції.

Розділ 1. Історіографія, джерельна база та методологія дослідження

1.1. Історіографія

Хронологічний діапазон залучених до наукового дослідження історіографічних здобутків вчених в контексті вивчення проблеми російсько-української війни у зовнішній політиці ЄС практично повністю співпадає з визначеними в роботі часовими межами, а саме 2014 – 2022 рр., тобто власне часом тривання самої війни.

Безпосередньо зазначена проблематика в більшій чи меншій мірі розглядалася у працях таких дослідників як Т. Безега [31, с. 49-58], О. Бертолон [33, с. 37-41], Ю. Валєєва [34, с. 8-15], С. Віднянський [35, с. 10-37], Є. Горюнова [43, с. 403-407], Б. Гуменюк [44, с. 32-35], В. Запухляк й В. Прінц [49, с. 76-79], М. Колупов [52, с. 126-130], Г. Лавриненко [54, с. 47-49], І. Лапа [55, с. 94-97], М. Лендшел [56, с. 20-25], О. Лісничук [57, с. 65-99], О. Лисенко [58, с. 85-98], В. Мазур [59, с. 34-37], В. Мельничук [61, с. 74-78], М. Миронова [63; 64], М. Окладна, І. Яковлюк і В. Дядик [67, с. 22-29], Т. Сидорук [71, с. 33-37], І. Тодоров [73, с. 138-144], С. Толстов [74, с. 110-113; 75, с. 16-21], Т. Федорчак [78, с. 163-183], А. Хімяк [80, с. 335-340], Л. Шкляр [83, с. 83-88] та ін.

Т. Безега, розкриваючи геополітичну складову російсько-української війни, зазначає, що попри всі претензії до ЄС, все ж після його створення неможливо собі уявити, щоб дві держави ЄС воювали між собою, що і було основною причиною його створення: унеможливити будь-який воєнний конфлікт, який би виходив із Західної Європи. Більше того, в сучасній системі міжнародної політики історичні аргументи щодо перегляду кордонів (особливо шляхом війни) взагалі не приймаються, а тому будь-які спроби Путіна довести щось історично – це вже є порушення міжнародної системи. Все це чітко усвідомлюють в ЄС та відповідним чином коригують свою політику як щодо України, так і до РФ [31, с. 52].

В одній зі своїх публікацій О. Бертолон зазначає, що з самого початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну лідери країн ЄС у зовнішній політиці дотримуються чіткої позиції про те, що Україна захищає цінності та ідеї всього “Колективного Заходу”. Саме тому в контексті європейської зовнішньої політики західні партнери нашої держави запровадили безпрецедентні санкції проти економіки країни агресора, а також погодилися надати Україні зброю [33, с. 37]. Окрему увагу звернено на особливу думку в середині ЄС відносно підтримки Києва у протистоянні з РФ керівництва Угорщини на чолі з прем’єр-міністром Віктором Орбаном та міністром зовнішньої економіки та закордонних справ Петером Сійярто [33, с. 37-40].

У публікації Ю. Валєєвої розглянуто російські виклики європейській системі безпеки у зв’язку з російською військовою агресією проти України. Зокрема, проаналізовано вектор співпраці Ради безпеки ООН, НАТО та ЄС з українським урядом [34, с. 8-15].

Відомий український вчений С. Віднянський проаналізував основні етапи та проблеми реалізації європейського вибору України, основні події і процеси у взаємовідносинах ЄС і України на принципово новому етапі, починаючи з підписання Угоди про асоціацію між ними в 2014 р. і до надання Україні офіційного статусу кандидата на вступ до ЄС в 2022 р. Водночас розглянуто особливості ставлення окремих держав-членів ЄС до перспектив європейської інтеграції України, вплив російсько-української війни на позитивну зміну ставлення ЄС та її держав-членів і суспільств до України і її європейських прагнень, а також конкретні заходи та дії ЄС щодо надання морально-політичної підтримки й економічної, фінансової, гуманітарної та військової допомоги Україні у її героїчному супротиві російській агресії [35, с. 10-34].

У статті Є. Горюнової висвітлено санкційний механізм ЄС проти незаконно анексованого РФ Криму в контексті спільної зовнішньої політики ЄС. Зазначено, що хоча секторальні обмеження стосуються галузей, що

мають важливе значення для півострова в контексті його інтеграції до інфраструктурного й економічного середовища РФ, але все ж мають досить обмежений вплив безпосередньо на РФ. Також звернено увагу на схеми, які використовує РФ для уникнення режиму санкційних обмежень [43, с. 403-405].

Б. Гуменюк звернув увагу на специфіку зовнішньої політики і політики безпеки ЄС, зокрема труднощі з пристосуванням до швидких змін обстановки на європейському континенті у зв'язку з розгортанням російсько-української війни. Однією з головних проблем СППБ ЄС дослідник визначає бюрократизованість основних процесів протидії надання озброєння та протидії збройним агресіям, адже рішення з питань СППБ ухвалює Рада ЄС одноголосно на пропозицію Високого Представника чи за ініціативи держави-члена, що є достатньо довгою процедурою, що потребує певного реформування цієї процедури [44, с. 32-34]. У свою чергу В. Запихляк й В. Принц зазначають, що події розгортання російсько-української війни внесли значні корективи у стратегічні виміри позиціонування України у геополітичній системі координат. Наголошується, що російська агресія змусила країни ЄС звернути увагу на економічні інструменти – санкції, зокрема індивідуальні санкції, які запровадженні ЄС з березня 2014 р. [49, с. 77].

А. Козирська висвітлила роль Польщі в Раді Безпеки Організації Об'єднаних Націй у 2018–2019 рр. в контексті внеску у формування спільної позиції країн ЄС стосовно вирішення питань регулювання російсько-українського конфлікту. Дослідниця наголошує, що завдяки Польщі ця тема не зникла з порядку денного Ради Безпеки і актуалізувалася в багатьох контекстах, а від 2018 р. польські делегати послідовно нагадували про негативні наслідки порушення міжнародного права Росією для всієї міжнародної спільноти, звертали увагу на ситуацію на окупованих теренах Криму й Донбасу, в Чорному й Азовському морях, наголошували, що російська агресія проти України залишається загрозою безпеці всього європейського регіону [51, с. 55].

У публікації М. Колупова проаналізовано реакцію урядів і суспільств країн ЄС на події російсько-української війни упродовж всього часу її перебігу. Зазначено, що зважаючи на капіталістичний уклад у світі та пов'язаність всіх держав між собою, перед країнами ЄС постало чимало питань у економічній сфері та політичній взаємодії з російською стороною. Причому така ситуація безумовно показала слабкі сторони об'єднаної Європи в частині залежності від російських енергоносіїв, а відтак неможливість швидкого та болючого удару РФ. Головну увагу у статті звернено на порівняльний аналіз різних аспектів зовнішньої політики в контексті російсько-української війни Польщі, Угорщини, Румунії та Словаччини [52, с. 126-129].

Г. Лавриненко з'ясувала, що російсько-українська війна створила певний тренд на внутрішньополітичні зміни в державах ЄС, адже сталий демократичний розвиток перетворився у запеклу політичну боротьбу та конфронтацію політичних еліт, що у свою чергу відобразилося на зовнішньополітичному курсі ЄС. Зазначено, що падіння рівня добробуту населення стало потужним універсальним аргументом для опозиції, особливо за умов наявності попередніх політичних перепитій у владних колах. Політична турбулентність вже охопила значну низку держав, котрі активно підтримують Україну та засуджують агресію Росії [54, с. 49].

І. Лапа проаналізував надання фінансової допомоги Україні після 24 лютого 2022 р. фінансовими структурами ЄС і США. Зокрема з'ясував, що Україна отримує значно більше допомоги, ніж інші країни, які перебувають у кризах подібного масштабу в усьому світі, причому гуманітарна допомога фінансується набагато краще в Україні, ніж у Сирії, Ємені та Афганістані [55, с. 96].

Стаття М. Лендъел присвячена проблемі регіональної стійкості Центральної Європи у контексті нового етапу російсько-української війни після 24 лютого 2022 р. Дослідниця прийшла до висновку, що незважаючи на відмінність оперативних позицій урядів центральноєвропейських держав

щодо шляхів завершення російсько-української війни, обсягу та формату санкцій, все ж в умовах ймовірного тривалого конфлікту та його довготермінових наслідків, центральноєвропейські держави повинні покладатися один на одного у їх вирішенні, що також підтверджує об'єктивну взаємозалежність цих суспільств, незважаючи на конфлікти, які виникають в середовищі їх політикумів та соціумів та подеколи кардинально різні заяви щодо характеру російсько-української війни [56, с. 24].

Цікавою і важливою за змістом інформації є публікація О. Лісничука – “Проросійське політичне лобі в країнах Євросоюзу в контексті кризи на Донбасі”. Оцінюючи проросійське лобі в країнах Заходу, дослідник зазначає, що оскільки Росію тривалий час очолює угруповання силовиків-«чекістів», яке відрізняється не тільки своєрідним світобаченням, але й підходами до діяльності і забезпечення впливу та підтримки зокрема, ставка робиться не стільки на відкритих союзників чи прихильників, скільки на “агентуру”. Причому до неї можуть належати і політики, і урядовці, і медійники, і митці, і представники бізнесового чи експертного середовища європейського простору [57, с. 95].

В. Мельничук, досліджуючи вплив російсько-української війни на зміст регіонального виміру міжнародного співробітництва, констатує той факт, що через виклики військового стану оцінка міжнародної співпраці регіонального рівня однозначно змінилася: у неї конкретизувався сенс, її ефективність стала відчутнішою. Дослідник зазначає, що одні країни діляться досвідом, інші адвокують Україну на більш високому державному рівні, треті невпинно відправляють до нашої країни гуманітарні вантажі, четверті забезпечують лікування та реабілітацію наших поранених цивільних і військових, а хтось поєднує увесь вказаний функціонал [61, с. 76].

Т. Сидорук проаналізувала роль Німеччини в об'єднанні ЄС для здійснення спільної політики щодо сторін російсько-українського конфлікту. Доводиться, що Берлін є провідником політики ЄС, яка включає дипломатичний і економічний тиск на Москву та фінансову підтримку

України. На переконання дослідниці, вплив Німеччини відіграв ключову роль у запровадженні дієвих санкцій ЄС проти Росії, зриві проекту трубопроводу «Південний потік», зупинці/сповільненні зближення скептично налаштованих щодо санкцій держав-членів з Росією, перетягуванні Франції з групи скептиків у питанні санкцій до протилежного табору й опосередкованому впливі через Париж на інші південні держави-члени [71, с. 33-37].

На переконання І. Тодорова ЄС та НАТО нарешті мають усвідомити, що російсько-українська війна 2014–2022 рр. – це війна різних світів, війна між різними людськими цивілізаціями, а Росія – це не проблемний сусід, з яким можна домовитися, “просто переставши стріляти”, а “екзистенційний ворог”, метою якого є повне знищення Української держави, руйнація Європейського Союзу та НАТО. Автор зазначає, що консолідація Заходу (включаючи Україну і всі країни Східної та Центральної Європи, як його невід’ємну частину) спроможна зупинити російську агресію та покарати її за системні порушення міжнародного права [73, с. 142].

В статті С. Толстова розглянуто позиції США і ЄС щодо врегулювання конфлікту на сході України та їх роль у різних переговорних форматах. Дослідником окреслено специфіку підходів основних зовнішніх гравців до “мінського процесу” та узгоджених у його межах планів врегулювання конфлікту [75, с. 16-21].

У статті Т. Федорчак висвітлено позицію Чехії у “війні санкцій” ЄС проти РФ, власних ініціатив чеської держави щодо санкцій та її взаємовідносин з Росією. Дослідниця обґрунтовує позицію Чеської Республіки стосовно введення санкцій проти РФ з часу анексії Криму, окупації частини території Донбасу, впродовж періоду ведення неоголошеної війни РФ проти України та в ході широкомасштабної війни після 24 лютого 2022 р. Визначено, що більшість політичних партій і суспільство Чеської Республіки схвалюють санкції ЄС проти РФ [78, с. 163-183].

Опосередковано проблеми російсько-української війни у зовнішній політиці ЄС упродовж 2014 – 2022 рр. торкалися у своїх дослідженнях

А. Баскакова [30, с. 93-99], Ю. Бендас [32, с. 163-167], В. Головка [42, с. 176-193], О. Давлетов й С. Черкасов [45, с. 21-28], А. Киридон й С. Троян [50, с. 82-83], О. Кондратенко [53, с. 224-268], В. Маркітантов, О. Рибщун й Ю. Столяр [60], Г. Месежников [62, с. 76-91], О. Мишкіна [65, с. 51-61], Ю. Офіцинський [69], П. Чернега й В. Лушай [82, с. 18-20] та ін.

Зазначені дослідники поділяють думки про те, що спільна зовнішня політика ЄС на тлі російсько-української війни еволюціонувала від концептів “цивільної сили” та “нормативної сили” до впровадження багатьох аспектів з акцентом на силовий вимір та підвищила роль держав у формуванні та прийнятті зовнішньополітичних рішень. Крім того, російська агресія значно розширила “коло друзів” України та консолідувала ЄС заради підтримки Києва. Упродовж 2014–2022 рр. спостерігається радикальна трансформація політики ЄС: від обережних дій проти Росії та продовження співпраці по важливих напрямках (насамперед, енергетика) до введення жорстких санкцій, які охоплюють найбільш прибуткові галузі російської економіки (ОПК, транспорт, енергетика), а також суттєво ускладнюють доступ до міжнародних фінансів [30, с. 98; 42, с. 191-192; 62, с. 89].

Названі вище автори сходяться також у тому, що сучасна спільна зовнішня політика ЄС щодо підтримки України у війні з Росією є продуктом складних рішень на міждержавному та наднаціональному рівнях, яка потребує серйозного консенсусу. Національні держави через процедуру одноголосного голосування за зовнішньополітичні рішення можуть блокувати їх прийняття. Так діє Угорщина, лідер якої В. Орбан не приховує свого позитивного ставлення до В. Путіна. Розв’язати цю проблему можна шляхом зміни процедури голосування, про що вже говорять європейські лідери. Але цей крок дуже довгий та складний, бо зачіпає найбільш чутливу для держав сферу національних інтересів [32, с. 165; 50, с. 82-83; 54, с. 47-49].

Отже, історіографія проблеми дослідження є досить чисельною та містить значний інформаційний потенціал, необхідний для досягнення визнаєної в роботі мети та дослідницьких завдань.

1.2. Аналіз джерел

Джерельна база роботи представлена даними різного походження: матеріали преси (“Голос України”, “Український тиждень”, “Дзеркало тижня”, “Українська правда”, “Європейська правда”) [2; 5; 8; 12; 19; 29]; резолюції і декларації Парламентської асамблеї Ради Європи та Європейського парламенту [3; 15-18], ухвалені рішення за результатами дипломатичних перемовин (узгоджені висновки Паризького саміту в Нормандському форматі 9 грудня 2019 р., текст заяви за підсумками переговорів у Женеві з українського питання) [7; 13], виступи дипломатів ЄС з українського питання [4; 10; 28]. Цінну інформацію з теми дослідження містить збірка “Усна історія російсько-української війни (2014 – 2019 роки)” [22-26].

У матеріалах преси в більшості випадків йдеться про запровадження санкцій проти Росії урядами Великої Британії, Німеччини, доповіді дипломатичних представників країн ЄС [2; 8; 19; 29]. Так, в одній з публікацій йшлося про те, що взята ФРН функція політичного лідера ЄС здивувала самих німців, які виявилися психологічно неготовими до такої ролі своєї країни в Європі. Більше того, здійснювана Берліном політика стала несподіванкою і для Кремля, де звикли до того, що на Заході Німеччина є основним партнером Росії в її стратегічних проектах (досить згадати про прихильну позицію німецького уряду щодо газопроводу “Північний потік”) [8].

Важливу інформацію містять резолюції Європарламенту з проблеми російсько-української війни, які розкривають сутність політики щодо України ЄС. Так, в одній з таких резолюцій зазначалося, що Європарламент “закликає всі країни та міжнародні організації однозначно засудити загарбницьку війну Росії та її спроби заволодіти територією силою та через фіктивні референдуми; закликає ЄС та його держави-члени активно співпрацювати з багатьма урядами, які зайняли нейтральну позицію щодо агресії Росії проти

України, щоб створити сильний міжнародний спротив будь-яким змінам кордонів України силою та стати на захист міжнародного права” [15]. В інших подібних за змістом резолюціях чітко наголошувалося на тому, що лідери країн ЄС підтверджують повну підтримку суверенітету та територіальної цілісності України, а також політику ЄС з невизнання нелегальної анексії Криму [19].

У збірнику “Усна історія російсько-української війни (2014–2019 роки)” наведено результати опитувань, проведених серед учасників війни та волонтерів. Їх важливість для розкриття теми роботи у тому, що в них містяться також особисті оцінки її учасників зокрема ролі і значення політики ЄС щодо України [22–26].

Отже, джерельна база роботи, представлена матеріалами різного походження і характеру є достатньо репрезентативною і дозволяє розкрити сутність та особливості політики ЄС щодо російсько-української війни упродовж 2014 – 2022 рр.

1.3. Методологічна основа дослідження

В контексті розкриття теми дослідження, найбільша увага зверталася на такі принципи історичного пізнання як об’єктивність, історизм, всебічність та системність. Так, дотримання принципу об’єктивності допомогло максимально об’єктивно й неупереджено на основі аналізу інформаційного потенціалу наявних джерел та наукової літератури висвітлити роль і місце проблеми російсько-української війни у зовнішній політиці ЄС.

Надзвичайно важливим є принцип історизму, який дозволив сформувати цілісний процес еволюції поглядів лідерів і високопоставлених чиновників країн ЄС на події російсько-української війни упродовж 2014 – 2022 рр. Натомість принцип системності допоміг розкрити всеохоплюючий характер заходів – як санкційних проти Росії, так і підтримуючих щодо

України, що поглибило розуміння місця проблеми російсько-української війни у зовнішній політиці ЄС.

Важливу роль у процесі написання роботи відіграв також принцип всебічності. Результатом його застосування стало висвітлення позицій політичних представників різних європейських країн щодо необхідності щодо посилення санкційної політики по відношенню до РФ та фінансової і військової допомоги Україні.

Що стосується методів дослідження, то в основі написання роботи, зокрема у структуруванні розділів, є проблемно-хронологічний. Саме цей метод забезпечив розкриття зовнішньої політики ЄС в контексті розгортання російсько-української війни 2014-2022 рр. в чіткій хронологічній послідовності.

Структурно-функціональний метод дав можливість чітко структурувати різні рівні і види політичної, дипломатичної, фінансової і військової підтримки України з боку різних політичних структур ЄС. Застосування історико-типологічного методу дозволило виокремити ряд етапів у формуванні і реалізації політики ЄС щодо України і Росії упродовж тривалого періоду, характер яких визначався як зовнішньополітичними чинниками, так і внутрішньополітичними процесами в країнах ЄС. Синхронний метод посприяв виявленню різних підходів і засобів лідерів й дипломатів країн ЄС щодо припинення війни в один і той же період часу.

Таким чином, принципи і методи дослідження, які використовувалися в процесі написання роботи, дозволили всебічно розкрити предмет дослідження, реалізувати його мету і завдання.

Висновки до розділу 1

Отже, аналіз історіографії з теми дослідження засвідчує, що спеціальні праці, в яких би в якості окремого предмету досліджувалася цілісна картина ролі і місця проблеми російсько-української війни упродовж 2014 – 2022 рр.

відсутні. Водночас, наявний науковий доробок різних дослідників з цієї проблематики є цілком достатній для здійснення спроби написання такої роботи у форматі магістерської роботи.

Джерельна база, представлена декількома групами матеріалів за походженням і змістом, також є досить репрезентативною і дозволила поглибити розкриття різних сюжетів зовнішньої політики ЄС в контексті російсько-української війни.

Написання магістерської роботи стало можливим завдяки дотриманню цілого ряду принципів і методів здійснення наукового дослідження.

Розділ 2. Розгортання і перебіг російсько-української війни та її вплив на зовнішню політику ЄС (2014 – початок 2019 рр.)

2.1. Початковий етап російсько-української війни та політична реакція ЄС (лютий – травень 2014 р.)

На початку 1990-х рр. в результаті антикомуністичних революцій у країнах Східної та Центральної Європи соціалістичний табор зник. Через поразку в холодній війні із Заходом та внутрішньої дезінтеграції СРСР припинив своє існування. Ця подія мала означати звільнення народів, в тому числі і російського, від тоталітаризму. Проте для росіян це було не так, адже В. Путін чітко визначив відповідні народні почуття, назвавши розпад СРСР “найбільшою геополітичною катастрофою ХХ століття”. У Москві не змогли змиритися з тим, що країни Східної та Центральної Європи віддали перевагу ліберальній демократії [73, с. 139].

Відтак, стратегічна мета політики кремлівського керівництва упродовж 1990-х – початку 2000-х рр. полягала в тому, щоб поставити під сумнів весь процес трансформації після 1989 р., применшити значення перетворень, здійснених у країнах Східної та Центральної Європи після падіння комуністичних режимів та розпаду СРСР та “від’єднати” ці країни від Заходу. Цій меті підпорядковувався магістральний напрямок інформаційної війни, яку вела Росія в Східній та Центральній Європі, зокрема і в Україні [70, с. 36].

Мета діяльності Москви – скористатися реальними чи фейковими недоліками та проблемами у функціонуванні демократичної системи в місцевих умовах, викликати недовіру до демократичних механізмів та інститутів, пов’язати у свідомості людей наявні та проблеми з сутністю демократичного ладу. Відповідно Росія намагалася зменшити громадську підтримку членства країн Східної та Центральної Європи в ЄС та НАТО. Провідники Кремля працювали і працюють з наративами, які стверджують,

що концепція ліберальної демократії не підходить для країн регіону, що вона застаріла і має бути замінена іншою концепцією, заснованою на національних, традиційних, консервативних та колективістських цінностях [62, с. 76-77].

Росія розглядає Україну, як і Захід, як свого екзистенційного ворога. В основі такої позиції знаходяться цінності розбіжності. Саме на несприйнятті та запереченні Росією таких цінностей як права людини, лібералізм, демократія, свобода особистості, право власності та свобода підприємництва, право народу на самовизначення, повага до суверенітету країн, ідеологічний плюралізм ґрунтується її агресивна політика. РФ не сприймає Україну як незалежну державу і переслідує стратегічну мету – повне знищення її як суб'єкта міжнародного права та геополітичної реальності [82, с. 18].

Крім того, агресивна політика РФ спирається на власну “нормативну” базу. Так, в Стратегії національної безпеки Російської Федерації зазначено, що саме “позиція Заходу, спрямована на протидію інтеграційним процесам і створення вогнищ напруженості в Євразійському регіоні, негативно впливає на реалізацію російських національних інтересів. Підтримка США і Європейським союзом антиконституційного державного перевороту на Україні привела до глибокого розколу в українському суспільстві та виникнення збройного конфлікту. Зміцнення вкрай правої націоналістичної ідеології, цілеспрямоване формування у населення образу ворога в особі Росії, неприкрита ставка на силове вирішення внутрішньодержавних протиріч, глибока соціально-економічна криза перетворюють Україну на довгостроковий осередок нестабільності в Європі і безпосередньо біля кордонів Росії” [73, с. 139].

З перемогою Революції Гідності, як свого часу з острахом гіпотетично й припускали кремлівські політичні стратеги, усі багаторічні зусилля Росії до гібридно-повзучого опанування Україною й перетворення її на свою державу-сателіта з керованим президентом та маріонетковим урядом зазнали невдачі [36, с. 101-104]. Проте dokonаний факт того, що Україна стала на

шлях виходу з навколомосковської цивілізаційної орбіти, президент Російської Федерації (далі – РФ) В. Путін, як і російський державно-політичний істеблішмент, не лише відмовлявся визнати, а й не здатен був (через власний світоглядний ступор) усвідомити як нову геополітичну дійсність. Він сприйняв її як власну поразку та, водночас, як виклик самій Росії, як перманентну загрозу її майбутньому існуванню не лише з неоімперської перспективи, а й з огляду на небезпеку перетворення її мегасуб’єктності на історичну ретроспективу [37, с. 188].

Повністю погоджуємось з думкою сучасного українського історика О. Лисенка про те, що не зрозумівши визначальних тенденцій глобалізації (як позитивних, так і негативних) і пов’язаних з нею ризиків, Кремль замість того, аби круто розвернутися й адаптуватися до нових умов, продовжував безоглядно експлуатувати прийоми часів “холодної війни” та “нюрнберзьке” мислення, коли переможців не судять. Прочавлювання вигідних рішень у міжнародних організаціях, прагнення посісти провідне місце на ринку енергоносіїв, підкуп величезної кількості зарубіжних політиків, громадських і релігійних діячів, відомих діячів науки і культури, формування проросійського лобі у провідних державах доповнювалися перманентними намаганнями нагадати міжнародній спільноті про право РФ на свої “сфери впливу”, зокрема у Східній Європі та на пострадянському просторі [58, с. 86].

РФ не могла змиритися не лише зі своєю геополітичною поразкою у боротьбі за “м’яким” опануванням Україною, але й з самим її існуванням як держави (концепція “м’якої сили” означає здатність країни переконувати інших робити те, що необхідно цій державі, але без сили та примусу, тобто формувати пріоритети інших саме так, як вигідно цій країні; якщо в інших будуть сформовані такі ж світоглядні позиції та культурні цінності, то можна буде легко заручитися їхньою підтримкою для досягнення власних цілей [46, с. 46]).

Тож Кремль вирішив застосувати у боротьбі з Україною не лише усі явні та приховані методи ведення гібридної війни, а й пряме збройне

втручання у її внутрішні справи. Крім того, ще у 2010–2013 рр. східні й південні регіони країни практично було віддано урядом В. Януковича під патронат російських агентів і проросійських сил. У Кремлі були переконані, що так звана революційна “хунта”, яка “захопила владу силовим шляхом”, не протримається у Києві й впаде якщо не за тиждень, то щонайдовше за два тижні. Адже в державі панував владний хаос, ресурси вичерпано чи вивезено з країни, систему управління зруйновано, вертикаль влади від столиці до регіонів перервано, а на місцях панувала анархія й невизначеність (у деяких районних державних адміністраціях і в міських органах самоврядування чиновники працювали, але без загальної координації увесь цей велетенський владно-адміністративний механізм не функціонував). Тож у політичній верхівки РФ ще із самого початку переломних подій часів Революції Гідності з’явилося тверде переконання, що варто лише дмухнути і держава Україна розсиплеться, мов карткова будівля [38, с. 53; 39, с. 361].

Важливо зазначити, що серед цілого ряду причин агресивної політики РФ щодо України (зокрема параноїдальна ненависть Путіна до всього українського та його страх перед “наближенням НАТО”) чи не найголовнішою є власне страх втратити Україну як потужний інтелектуальний резервуар, маркер свобод і демократії, на який можуть орієнтуватися росіяни; нарешті, це емоційна залежність від так званого “меншого брата”, що існує на підсвідомому рівні як комплекс неповноцінності без “києво-руської спадщини”. Ці побоювання загострюються також через розуміння у Москві того факту, що сучасне мультинаціональне суспільство України демонструє органічну спорідненість з євроатлантичною спільнотою [58, с. 86-87].

Відтак, вже у січні 2014 р., коли у Москві починали розуміти, що втрачають Україну і що проросійський режим В. Януковича у Києві приречений на падіння, путінські геополітичні стратеги замислилися над новим планом розчленування й знищення української державності. Відтак у кабінетах Ради національної безпеки РФ було розроблено документ під

назвою “Про кризу на Україні”. То був узагальнений і масштабний план дій з дестабілізації України і включення дванадцяти українських областей та міста Києва до складу РФ. Проте досить швидко Москва усвідомила, що не має ані на Півночі, ані на Сході, ані на Півдні України достатньої кількості прихильників, які могли б скласти критичну проросійську масу у суспільному русі [39, с. 362]. Тож Росія вкотре в своїй історії зробила ставку на жорстку силу, збройне втручання й захоплення чужої території й знову, вже у ХХІ ст., виявила власну злочинну сутність, засвідчила перед усім світом свою неоімперську сутність країни-агресора.

У лютому 2014 р. РФ розпочала війну з Україною, вдершись на її терени з півдня – з Кримського півострова. Відтоді упродовж восьми років і аж до повномасштабного вторгнення 24 лютому 2022 р. російсько-українська війна тривала з різними хвилями загострень та форм й, природно, мала кілька різних періодів, деякі з яких можна навіть виділити в окремі воєнні компанії як складові цієї великої війни (подібно до того, як окремі війни – німецько-польська, німецько-французька, німецько-радянська, битва за Британію чи японсько-китайська або японсько-американська тощо) склали єдиний комплекс Другої світової війни) [31, с. 50].

Тож часова відстань та аналіз воєнно-політичного становища України за ті роки дають можливість дослідникам окреслити певні етапи цього протистояння і спонукали до здійснення у цьому контексті певних узагальнень історичного характеру, зокрема й щодо вироблення періодизації цієї якісно нової за формою і методами війни на Європейському субконтиненті з часів завершення Другої світової та Холодної війн [40, с. 12].

Цілком очевидно, що РФ цілеспрямовано і поетапно готувалася до знищення суверенної держави Україна як геополітичної дійсності ще від часів розвалу СРСР у 1991 р. З того часу РФ провадила комбіновану гібридно-асиметричну агресивну політику щодо України засобами ретельно спланованих енергетичних, торговельно-економічних, фінансових, дипломатичних, культурноісторичних та суспільно-політичних війн з метою

спочатку перетворення її засобом “м’якої” сили, корупції, шантажу, тиску та ізоляції на свого політичного сателіта й господарчо-енергетичної неокolonії з подальшим розчленуванням, поглинанням й з остаточним знищенням у своєму кінцевому підсумкові через завдання смертельного збройного удару т. зв. “жорсткою” силою шляхом початку відкритої війни, що мала би призвести до зникнення з карти світу незалежної держави Україна.

Початком остаточної стадії втілення такого плану з руйнації та поглинання Української державності стало розв’язання В. Путіним агресивної війни проти України у лютому 2014 р., що велася у комбінованій гібридній формі та мала яскраво виражений загарбницький характер [38, с. 54].

Загалом, дослідники виділяють декілька періодів в контексті розгортання та перебігу російсько-української війни. Перший період – окупація та анексія АР Крим тривав від 20 лютого до 24 березня 2014 р., а географічно означився теренами Кримського та Керченського півостровів й завершився окупацією та анексією української Автономної Республіки Крим.

Вранці 24 лютого 2014 р. Росія почала перекадати на півострів контингенти своїх військ із бронетехнікою. Крім кораблів Чорноморського флоту, використовувалися великі десантні кораблі зі складу Балтійського й Північного флотів Росії, заздалегідь спрямовані з північних морів та Балтики до Чорного моря. Російський “спецназ” під виглядом представників “самооборони Криму” почав блокувати українські військові частини й кораблі. 27 лютого понад 100 озброєних автоматами, снайперськими гвинтівками, кулеметами та гранатометами військовослужбовців 45-го окремого полку спецпризначення повітряно-десантних військ (ПДВ) ЗС РФ, одягнутих у цивільний одяг та у повному бойовому екіпіруванні, захопили будівлі Верховної Ради АР Крим та Ради міністрів АР Крим у Сімферополі й підняли на них російські прапори. Вночі з 27-го на 28 лютого російські військові почали захоплювати летовища та аеропорти Криму. Повністю оточеним опинився й військовий аеродром “Бельбек”, який невдовзі без

жодного пострілу був зданий ворогові. На цьому тлі лише 28 лютого у Києві було скликано засідання РНБО України, яка так і не прийняла рішення чинити опір загарбникам та не віддала наказ на знищення окупанта [30, с. 94].

1 березня 2014 р. Рада Федерації РФ прийняла рішення “дати згоду Президенту Російської Федерації на використання Збройних сил Російської Федерації на території України до нормалізації суспільно-політичного становища у цій країні”. 11 березня захоплена окупантами і сепаратистами-колаборантами Верховна Рада Криму на позачерговому засіданні прийняла т. зв. “Декларацію про незалежність АРК і Севастополя”, а 16 березня на території Криму проведено т. зв. “референдум” про російський статус півострова (цій анексії передували організовані антиукраїнські виступи, захоплення стратегічних об’єктів півострова Крим спецслужбами РФ у вигляді так званих “загонів самооборони Криму”). Наступного дня (17 березня) президент РФ визнав “незалежну і суверенну” Республіку Крим. Тоді ж В. Путін підписав Розпорядження президента РФ “Про підписання Договору між Російською Федерацією і Республікою Крим про прийняття у Російську Федерацію Республіки Крим та утворення у складі Російської Федерації нових суб’єктів”. А вже 20 березня російські штурмовики захопили базу ВМС України у Новоозерному. Окупація та незаконна анексія Криму Росією у 2014 р. є нічим іншим як актом воєнної агресії проти держави Україна, міжнародним злочином РФ [50, с. 82].

24 березня 2014 р. в. о. президента України О. Турчинов підписав указ про виведення українських військ з Криму й Севастополя, що де-юре стало датою завершенням першого періоду російсько-української війни.

Потрібно зазначити, що все це свідчило про те, що система міжнародного порядку і відносин стали мішенню для Москви. Більше того, цивілізована світова система порядку відійшла для Кремля на другий план, поступившись місцем прагненню до гегемонії і спроб відновлення застарілого ладу колишньої радянської тоталітарної імперії. Для Путіна та всієї владної верхівки РФ Україна є частиною “історичної Росії”, а не

суверенна держава із власними визнаними міжнародним правом кордонами.

Такі агресивні дії Кремля не визнала Україна в першу чергу, а також Генеральна асамблея ООН. Рішення Венеційської комісії свідчить про незаконність загарбницьких дій Путіна. Верховна Рада України прийняла Закон “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України”, згідно з яким територія Кримського півострова внаслідок російської окупації вважається виключно тимчасово окупованою територією [82, с. 19].

Російська Федерація порушила усі можливі норми світового порядку та гарантій недоторканості кордонів, включаючи порушення Росією гарантій, наданих Україні, в тому числі і самою Росією, у зв'язку із приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, відомих як Будапештський меморандум 1994 р. Збройна агресія Росії проти України відбулась також із порушенням договорів про дружбу та партнерство між Російською Федерацією та Україною. У січні 2015 р. Україна постановою Верховної Ради офіційно визнала Росію державою-агресором [3].

Щодо політичної позиції країн ЄС на початковому етапі війни, то, наприклад, на думку міністра закордонних справ Великої Британії Вільяма Хейга за подіями в Криму і на Сході України стояла Росія, яка прагнула дестабілізувати країну та зірвати президентські вибори 2014 р. [61, с. 75].

Частина політичного істеблішменту Німеччини усвідомила той факт, що німецька політика щодо Росії є ситуативною та не здійснюється у відповідності до ключових принципів зовнішньої політики. Багато внутрішньополітичних рішень Москви напряду заперечували права людини та верховенство права, відданість яким постійно декларував Берлін. Але відповідної реакції з німецького боку не було. Проте військові дії проти України у 2014 р. ігнорувати було неможливо і Берлін шукав такий спосіб відреагувати, аби він поєднав принципи зовнішньої політики та традиційну “Ostpolitik”. Але навіть тоді, дії Росії викликали різні реакції німецьких політиків. Якщо А. Меркель звинуватила Росію у “порушенні

фундаментальних принципів міжнародного права” та просуванні “односторонніх геополітичних інтересів” у сусідніх країнах, то міністр закордонних справ Ф.-В. Штанмайер спочатку виступав проти санкцій щодо Росії та не хотів виключати її з G-8. Згодом він змінив свою позицію, одночасно засуджуючи дії Росії та намагаючись знайти шляхи примирення з нею та повернути їй попередній статус у відносинах з Європою [71, с. 34; 80, с. 335-336].

Разом з тим, враховуючи солідний капітал двосторонніх політичних та економічних відносин, Німеччина була змушена зайняти проактивну позицію в діалозі між Росією та західною спільнотою. Можна припускати, що Берлін мав надію щодо того, що Москву вдасться переконати, аби вона припинила агресію щодо України. Політична ситуація була абсолютно винятковою для повоєнного світу, а готових та перевірених практикою моделей поведінки міжнародної спільноти не існувало [71, с. 34-35].

Фактично А. Меркель була змушена взяти на себе лідерство в реагуванні на безпекову ситуацію, враховуючи дистанціювання від конфлікту США. Вона стала тим політиком, який зміг як розмовляти з В. Путіним, так й формувати консолідовану політику ЄС щодо Росії. Незважаючи на кричущі порушення міжнародного права та базових принципів Статуту ООН, як й німецької зовнішньої політики, Берлін заявив про неможливість військового вирішення української кризи. Згодом А. Меркель розпочала гібридну політику щодо Росії, поєднуючи засудження Москви через порушення міжнародного права та впровадження санкцій (хоча насправді доволі обмежених) з заявами про необхідність залучення Росії до побудови безпекового середовища та спільного економічного простору у Європі. А пізніше, попри впроваджений санкційний режим та пониження рівня відносин з Росією, Німеччина фактично виводить з-під удару санкцій так званий енергетичний трек, та розпочинає побудову “Північного потоку-2”, пояснюючи це національними інтересами [80, с. 336].

Голова Ради міністрів Польщі Дональд Туск, заявив що Україна

повинна дати рішучу політичну відсіч агресії Російської Федерації та показати свій спротив агресивним діям Москви. За його словами: “Путін зупиниться там, де дозволить Україна. Тому Київ має взяти справи у свої руки і сам вирішувати, коли почне боротися за територіальну цілісність країни і які засоби він використовуватиме” [10; 34, с. 9].

Литва є однією з країн, які найбільш жорстко засудили російську агресію. Литва всіляко підтримала Україну, включаючи і допомогу зі зброєю. Литва завжди готова підтримати нашу державу щодо захисту суверенітету України та запобіганню подальших агресивних дій РФ.

У заяві речника Європейської служби зовнішніх дій наголошувалося, що ЄС ніколи не визнає анексію Криму. Зокрема, у Євросоюзі наголосили, що РФ порушила норми міжнародного права, здійснюючи призов кримчан до лав російської армії. Росія зобов’язана забезпечити дотримання прав людини в Криму, а її дії натомість говорять про протилежне, а ЄС в свою чергу буде підтримувати мир на Сході України [4].

Потрібно зазначити, що основоположні документи Євросоюзу мають на меті забезпечення прав та свобод людини. Зокрема, в Статуті ООН визначено, що територія держави не може бути придбана іншою державою внаслідок загрози чи застосування сили. Ще одним із важливих документів є Гельсінкський заключний акт, в якому висловлюється повага до непорушності кордонів та територіальної цілісності держав.

Генеральна Асамблея ООН 27 березня 2014 р. підтримала Україну, підтвердивши невизнання незаконно проведеного Росією на території Кримського півострова “референдуму”, наголосивши на тому, що Україна є незалежною та суверенною державою із кордонами, які є непорушними і не можуть змінюватись жодним насильницьким чином. Зафіксованим голосуванням 100 за, 11 проти, 58 утрималися, Асамблея прийняла резолюцію під назвою “Територіальна цілісність України”, в якій закликала держави, міжнародні організації не визнавати жодних змін у статусі Криму [72, с. 29].

Політика ЄС спрямовувалася на невизнання незаконних та загарбницьких дій російської влади, а також впровадження ЄС санкційної політики задля стримування агресивної політики Москви. Всі заходи Євросоюзу щодо російсько-українського конфлікту були направлені на врегулювання його мирним шляхом переговорів із вимогами до Кремля про припинення своєї агресивної політики щодо України, яка порушила всі норми гуманітарного права, включаючи основоположні документи ЄС.

Зобов'язання не визнавати анексію Криму вперше було прийнято на Європейській Раді в березні 2014 р. Після даного рішення ЄС почала проводити санкційну політику щодо РФ. Одним із пунктів санкцій щодо незаконної політики Москви стало заморожування активів та заборона на отримання віз щодо осіб, які відповідальні за дії проти територіальної цілісності України, а активи в ЄС 44 суб'єктів господарювання були заморожені [12; 35, с. 12].

На зазначених заходах Євросоюз не зупинився, і далі продовжив підтримувати незаконність дій РФ. Зокрема, було введено суттєві обмеження щодо економічного обміну. До них належали:

- заборона на ввезення товарів з Криму чи Севастополя, якщо вони не мають українських сертифікатів;

- заборона інвестувати в Крим. Європейські компанії більше не могли купувати нерухомість в Криму та фінансувати кримські компанії. Також вони не мали права інвестувати в інфраструктурні проекти у таких секторах: транспорт; телекомунікації; енергетика та розвідка, розвідка та видобуток нафти, газу та мінеральних ресурсів;

- європейські круїзні судна не можуть заходити в наступні порти Кримського півострова: Севастополь, Керч, Ялта, Феодосія, Євпаторія, Чорноморськ та Камиш-Бурун. Це стосувалося всіх суден, якими володіє або контролює європейець, а також ті, які плавають під прапором держави-члена ЄС;

- європейським операторам заборонено здійснювати будь-які платежі

портовій адміністрації Керчі та портовій адміністрації Севастополя (незалежно від виду судна);

– технічна допомога, брокерські, будівельні та інженерні послуги, пов'язані з інфраструктурою в тих самих секторах, не повинні надаватися [21].

Міжнародні санкції щодо Росії були узгодженні між 41 країнами світу і почали застосовуватися у 2014 р. Це був набір заходів, спрямованих на примушення РФ до мирної політики на Сході України, забезпечення суверенітету та територіальної цілісності, а також щодо повного припинення вогню на території нашої держави [63, с. 27].

Крім того, у 2014 р. відбулося призупинення процесу підготовки до саміту G8, в якому мала брати участь Росія. Санкції мали за мету припинення тероризму на Сході України, а також недопущення фінансування та постачання зброї на територію нашої держави. Першим етапом санкцій, який був прийнятий 6 березня 2014 р. містив призупинення переговорного процесу ЄС та РФ щодо нової угоди про партнерство та про пом'якшення візового режиму. Другий етап розпочався 17 березня, і знаменувався тим, що список російських чиновників, які підпадають під санкції, досяг 33 осіб. Міністри закордонних справ країн-членів ЄС прийняли рішення про введення обмежень у вигляді заборони на в'їзд, а також заморожування активів для російських чиновників [43, с. 404].

Наступний період комбінованої гібридної війни Росії проти України ввійшов в історію під назвою “Антитерористична операція” і хронологічно охоплював часовий відрізок від 1 березня (офіційно – від 13 квітня) по 24 серпня 2014 р. Пов'язаний він був зі спробою Кремля перенести війну у континентальну Україну шляхом розконсервування там своєї агентури та через закиданням терористичних загонів до переважно російськомовних і політично проросійських областей і міст України, з метою фінансування та запалення в них сепаратистсько-колаборантських рухів. У координованих повстаннях та через терор ці збройні угруповання мали запалити

громадянську внутрішню війну в Україні й розпочати ланцюгову реакцію розшматування її на низку маріонеткових прокремлівських псевдо республік [41, с. 19].

План втручання Росії у внутрішні справи України, розчленування її території та приєднання південно-східних областей до РФ було розроблено в АП РФ В. Путіна ще на початку лютого 2014 р. у вигляді “Аналітичної записки”. Процес дестабілізації внутрішньої ситуації в Україні розпочався 1 березня 2014 р. з масштабних проросійських виступів одночасно у Харкові, Дніпрі, Донецьку, Мелітополі, Луганську (, Миколаєві, Одесі та Херсоні, 5 березня – у Запоріжжі та інших містах сходу України. Терористи-сепаратисти і зрадники-колаборанти почали реальні силові акції з захоплення адмінбудівель. Почалися й перші бойові дії на знищення спецгрупами СБУ диверсантів, а ними – українських посадовців та активістів. 16 березня секретар РНБО А. Парубій заявив про зрив широкомасштабної операції російських сепаратистів по вторгненню в Україну під назвою “Російська весна”, що мала за мету захоплення влади на південному сході країни за кримським сценарієм [38, с. 55-56].

Тим часом на початку квітня 2014 р. озброєні проросійські підрозділи почали захоплювати адміністративні будівлі на сході України. 13 квітня РНБО України, очолювана на той час в. о. президента України О. Турчиновим, ухвалила рішення про початок антитерористичної операції (АТО). Ситуація на Сході швидко переросла в насильницький конфлікт. 15 квітня уряд України оголосив старт АТО й перекинув збройні сили під Донецьк і Луганськ. Проте, справжня картина, причини і спонсорство антиукраїнського терористичного путчу й прихованого іноземного (російського) вторгнення яскраво виявилися після проведених 11 травня 2014 р. т. зв. “референдумів” під дулами автоматів, які були визнані недійсними урядом України. Тоді представники фейкових “Донецької і Луганської народних республік” зробили заяви, що проголошують “незалежність” від України. Крім цього “ДНР” і “ЛНР” опублікували звернення з проханням

бути прийнятими до складу РФ [66, с. 12].

25 травня відбулися президентські вибори, в результаті яких П. Порошенко було обрано президентом України. Тим часом російські бойовики і спецпідрозділи активізували свою діяльність проти ЗСУ, які зазнавали не лише втрат у живій силі, але й у техніці. Так, наприклад, в кінці травня відбувалися запеклі бої за Донецький міжнародний аеропорт. Аеродроми Краматорська, Луганська, Донецька вже перебували під контролем українських військових, але були в оточенні бойовиків. Контроль над цими трьома летовищами потрібно було утримувати, аби тим самим не дозволити там приземлятися військовій авіації РФ. Проте, виникли проблеми з доставкою боєприпасів, їжі, води, евакуацією поранених тощо. Загалом, проблема Донбасу різко загострилася [39, с. 364-365].

Отже, Європейський Союз відразу ж після анексії РФ Криму і вторгнення на Донбас непохитно підтримав незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України. ЄС не визнав незаконної анексії Криму та Севастополя, а також не визнав законними вибори, проведені в Криму. По суті з лютого 2014 р. РФ не просто вторглася на територію суверенної держави – України, а й почала фактичну “гібридну війну” проти Європи і всього демократичного світу, проти елементарних прав людини, проти всіх міжнародних правил співіснування у Європі і світі тощо.

2.2. Зовнішня політика ЄС в контексті “нормандського формату” (червень 2014 р. – грудень 2016 р.)

Після зміни влади в Україні в результаті Революції Гідності в лютому 2014 р. і наступної тимчасової окупації РФ Автономної республіки Крим та розгортання нею “гібридної війни” на сході України, ЄС нарешті виявив готовність надати Україні морально-політичну підтримку. 20 березня 2014 р. новий прем’єр-міністр України А. Яценюк підписав політичну частину Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом. А обрання 25 травня 2014 р. в

першому ж турі нового, проєвропейські налаштованого президента України П. Порошенка свідчило про певну консолідацію волі українського суспільства чинити спротив російській агресії і активізувати зусилля в реалізації європейського вибору України [76, с. 32].

18 червня П. Порошенко запропонував мирний план із 15 пунктів. Зокрема, йшлося про тимчасове одностороннє припинення вогню, відновлення контролю за кордоном з Росією і внесення змін до Конституції України про “децентралізацію”, тобто розширення повноважень органів місцевого самоврядування. Проте, лідери бойовиків відмовили П. Порошенку в припиненні вогню, назвавши мирний план новим трюком Києва. 19 червня Генеральний секретар НАТО А. Фог Расмуссен заявив, що Росія передислокувала кілька тисяч військ уздовж українського кордону. Кремль не бажав припинення вогню. Більше того, у телефонній розмові з канцлером ФРН А. Меркель і президентом Франції Ф. Олландом президент Росії В. Путін висловився проти продовження військової операції Києва на Донбасі [62, с. 77].

У Вашингтоні звинуватили Росію у підриві перспектив миру. Міністерство фінансів США запровадило санкції для 7 сепаратистів, зокрема самопроголошеного мера Слов’янська В. Пономарьова і лідера “ДНР” Д. Пушилїна. У той же час російські підрозділи зайняли позиції в кількох кілометрах від України – найближчій відстані з часу вторгнення в Крим. 21 червня В. Путін вдався до військово-політичних маневрів: схвалив мирний план України, але одночасно підняв війська центральної Росії на бойову тривогу й організував раптові навчання.

Головною метою Москви став тиск на український уряд щодо надання автономії сходу України, уникаючи третього раунду санкцій Заходу проти Росії. Остання хотіла так впливати на Україну, щоб завадити їй інтегруватися в ЄС або НАТО. В. Путін балансував між суперечливими цілями. Автономія могла б більше наблизити Донбас до Москви, ніж до Києва [69, с. 170].

Тому цілком очікувано й закономірно вже 27 червня 2014 р. у Брюсселі

президент України П. Порошенко разом із лідерами Грузії і Молдови підписав економічну частину Угоди про асоціацію з ЄС. Це створило нову політичну реальність та стимулювало 2 липня 2014 р., у розпал боїв на Донбасі, зустріч у Берліні міністрів закордонних справ України, РФ, ФРН і Франції, яка започаткувала т. зв. нормандський формат переговорів щодо ситуації в Україні, а згодом привела до т. зв. мінського переговорного процесу, який, як відомо, завершився повним провалом і розгортанням повномасштабної військової агресії Росії проти України 24 лютого 2022 р. [83, с. 84].

Зазначимо, що “Нормандський формат” було започатковано у червні 2014 р. під час зустрічі глав європейських держав з нагоди 70-ї річниці відкриття Другого фронту у роки Другої світової війни. Його утворили Україна та Росія як сторони конфлікту на Донбасі та Німеччина і Франція як посередники. Метою роботи “нормандської четвірки” став пошук можливостей дипломатичним, а не воєнним шляхом розв’язати кризу на Донбасі.

Цей формат включав як зустрічі на рівні глав держав та конференції у телефонному режимі, так і контакти міністрів закордонних справ чи уповноважених на те осіб країнами-учасниками. За більш як рік роботи “четвірки” було три зустрічі та декілька телефонних конференцій на рівні голів держав, де йшлося про припинення вогню та майбутнє Донбасу у складі України. Так, на зустрічі 16–17 жовтня 2014 року у Мілані, зокрема, йшлося про статус тимчасово непідконтрольних українській владі територій у майбутньому. Саме тоді виникла тема про так званий “особливий” статус цих територій [5; 8; 75, с. 17-18].

Зрозуміло, що інтереси учасників вказаного “формату” не збігалися від самого початку, адже за столом переговорів опинилися – агресор (Росія з її сателітами) та жертва (Україна). Якщо наша країна від самого початку ставила питання про деескалацію конфлікту через припинення вогню і виведення російських бойових підрозділів, відновлення суверенітету держави

у міжнародно визнаних кордонах на своїй території, то інтерес Росії полягав у легалізації та легітимації сепаратистів, які підняли збройний заколот за військової, технічної та “гуманітарної” допомоги російської сторони. На тлі дипломатичних консультацій державний секретар США Керрі і високопосадовці ЄС 26 червня попередили Росію про жорсткі санкції, якщо вона негайно не змусить озброєних сепаратистів на Донбасі припинити вогонь [44, с. 33].

Дослідники зазначають, що “четвірка” не стала одразу чинником деескалації конфлікту, більше того саме в період її утворення та перших кроків діяльності сталися такі резонансні події, як збитий над Донбасом літак з цивільними пасажирами – Боїнг МН-17 та трагедія під Іловайськом.

Липневі події вкотре змусили активізуватися європейську спільноту, особливо після збиття Боїнга-777, в результаті чого 298 осіб загинули. Пасажирами та членами екіпажу були переважно європейці. Винними в цій авіакатастрофі були терористи самопроголошеної “ДНР”. За такої ситуації Євросоюз також був постраждалою стороною, тому що загинули громадяни ЄС. Відтак, реакція ЄС не заставила себе чекати, а така політика Кремля викликала масове обурення серед європейської спільноти, призвівши до думок серед владних еліт про агресивні дії Путіна не лише щодо України, а й по відношенню до глобальної безпеки людства [52, с. 127].

Уже 25 липня ЄС зреагував рішучими діями та оприлюднив додаткові санкції для Москви. А далі – третій етап санкцій, який був прийнятий 29 липня. Санкції включали в себе фінансову сферу, зокрема обмеження щодо російських банків, а також в енергетичній сфері. Слід зазначити, що до збиття літака та посилення обстрілів на Донбасі ЄС вів політику безпосередньо латентного характеру, але згодом внаслідок агресії Москви ЄС почав активні дії, які мали свій рішучий прояв у санкційній політиці. Важливо і те, що Євросоюз співпрацює із ОБСЄ та США з українського питання [42, с. 190].

Станом на початок серпня 2014 р. Україна вже близько двох місяців

проводила активну фазу антитерористичної операції з силового звільнення територій Донецької та Луганської областей, що контролювалися підтриманими Росією незаконними збройними формуваннями та загонами колаборантів. З метою остаточного звільнення територій, зайнятих бойовиками, задум керівництва АТО у серпні передбачав: 1) відновлення контролю над державним кордоном з Росією, щоб припинити постачання зброї, боєприпасів та матеріально-технічних засобів і живої сили для бойовиків з території РФ; 2) розділення території, яка контролювалася бойовиками, на декілька частин; 3) оточення найбільших угруповань бойовиків і створення умов для подальшого їх роззброєння, а у разі опору – знищення [39, с. 365].

У серпні 2014 р. російсько-українська війна на Донбасі вступила у переломну фазу. 5 серпня бойові дії велися в передмістях оточеного Донецька. У ніч на 6 серпня українські військові вперше бомбардували місто з повітря, а на кордоні зібралося 20 тис. російських військ. США і НАТО заявили, якщо Росія розпочне вторгнення під виглядом миротворця, то перетворить локальний конфлікт в Україні в нову війну держав у Європі. Перебуваючи в Києві 7 серпня, генеральний секретар НАТО А. Фог Расмуссен закликав Москву відвести війська. 15 серпня міністри закордонних справ країн ЄС позачергово зібралися в Брюсселі. Вони жорстко попередили Кремль проти використання гуманітарної допомоги для військових дій.

Західні країни чітко попередили, що прощтовхування російського гуманітарного конвою через кордон сприймуть як войовничий акт. 17 серпня міністри закордонних справ України, Росії, Франції, Німеччини у Берліні обговорили врегулювання конфлікту на Донбасі. У телефонній розмові з президентом П. Порошенком канцлер А. Меркель заявила, що Росія мала пояснити заяву “прем’єр-міністра” у Донецьку О. Захарченка про отримане підкріплення [49, с. 77].

Проте Росія 22 серпня самовільно відправила через кордон понад 200

вантажівок цього конвою. Канцлер А. Меркель у телефонній розмові з президентами України і Росії 22 серпня засудила одностороннє російське рішення щодо конвою. Вона поговорила і з президентом Б. Обамою. Для обох лідерів прибуття конвою означало порушення суверенітету України.

Одночасно в координації з європейськими союзниками США запровадили новий комплекс економічних санкцій проти російських чиновників і компаній. Європа шукала енергетичну альтернативу, щоб зменшити економічний важіль Росії. НАТО отримала стимули для зміцнення. Єдність країн Заходу істотно стримувала Росію. На Заході усвідомили потребу протистояти російській пропаганді власним інформаційним наступом, надаючи більше ресурсів традиційним каналам, як “Голос Америки”, підтримуючи нові джерела повідомлень: блоги та інтернет-новини [69, с. 181-182].

Посилюючи тиск на Москву, Захід мусив прискорено зміцнювати Україну, принаймні шляхом обміну даними розвідки, надання нелетальної зброї (як-от: бронезилетів чи окулярів нічного бачення), гуманітарної допомоги, інвестицій у реконструкцію країни, а щонайбільше – підтримкою наукових й освітніх проєктів, економічних і політичних реформ. Зокрема, канцлер А. Меркель відвідала Київ і пообіцяла 690 млн дол. на відбудову спустошених війною районів і допомогу біженцям. Така обіцянка сигналізувала бажання Європи не дозволити Росії стати єдиним “благодійником” російськомовного сходу України [81, с. 53].

Відтак, саме у серпні 2014 р. відбулося відкрите вторгнення регулярних підрозділів збройних сил РФ на територію України без оголошення війни. Тож із цим відкритим вторгненням РФ на сході України період АТО у війні добіг завершення й набув якісно нового формату – безпосередньої війни з регулярними частинами збройних сил Росії.

Вторгнення Росії в Донбас 24 серпня 2014 р., коли російські військові підрозділи просунулися в напрямку Іловайська, засвідчило зміну співвідношення сил сторін на користь супротивника. При цьому, російські

військовослужбовці не мали документів та розпізнавальних знаків на обмундируванні і військовій техніці.

Активна фаза бойових дій між українськими військами та російськими підрозділами і підтримуваними ними бойовиками відбулася 25–26 серпня 2014 р. Вже 28 серпня на засіданні Ради безпеки ООН західні союзники висловили обурення щодо обманної російської агресії. НАТО вважало, що Росія прагне запобігти поразці сепаратистів і заморозити конфлікт задля контролю над промисловими районами України. Росія грубо порушила кардинальний принцип міжнародного порядку – країни не захоплюють територію силою. Щодо майбутнього розвитку подій редколегія “The New York Times” висловила думку, що “лідери ЄС на зустрічі 30 серпня повинні приєднатися до США для розширення економічних санкцій. Франція повинна серйозно переглянути доставку кораблів «Містраль», які вона продала Росії. І коли лідери країн НАТО зберуться наступного тижня, повинні надати сильні гарантії членам НАТО, які мають кордони з Росією, що будуть захищені, коли Москва зверне на них увагу” [69, с. 189].

Звертаючись наприкінці серпня до парламенту Німеччини, канцлер Меркель різко зазначила: “Все більше стає зрозумілим, що з самого початку це не було конфліктом всередині України, а конфліктом між Росією та Україною” [8]. В унісон у Києві сенатор Роберт Менендес закликав США надати Україні оборонне озброєння, оскільки Росія блокувала мирне вирішення конфлікту. Провідні західні лідери акцентували на ролі Кремля в розпалюванні конфлікту і відплатних санкціях. Б. Обама дав найсуворіші коментарі про збройне втручання Росії, тому НАТО міг надати військову допомогу Києву. Франція відклала доставку одного з двох військових кораблів, які збудувала для Росії [79, с. 11].

На Заході вважали, що наразі логічним кроком була б угода України й Росії про припинення вогню. Оскільки повномасштабне вторгнення стало б катастрофою як для України, так і для Росії, а також приниженням для НАТО і Заходу. Як зазначив британський учений Анатоль Лівен у “The New York

Times”, вибирати доводилося між Україною з автономним Донбасом (із прозахідним розвитком) та Україною в напівзамороженому конфлікті без надій на прогрес [69, с. 192].

4 вересня у Ньюпорті (Уельс) відбувся саміт НАТО. США і ЄС запровадили нові санкції проти російських чиновників, банків і підприємств. Одночасно український президент 5 вересня зустрівся з лідерами НАТО, щоб обговорити новий пакет нелетальної допомоги. Ішлося про 20 млн дол. для кіберзахисту, підготовки українських військових і реабілітації поранених. Очікувалося, що НАТО підтримає створення модернізованих сил швидкого реагування чисельністю 4 тис. осіб, здатних розгорнутися протягом 48 год. [23, с. 229].

У свою чергу у Москві, враховуючи понесені втрати, було зроблено висновок, що вони будуть уникати втягування у затяжні бої. З одного боку, це пояснювалося загрозою збільшення втрат, які важко було б приховати від суспільства, а з іншого – могло бути розцінено міжнародною спільнотою як акт агресії проти України та використано для застосування санкцій. Тому РФ були застосовані оманливо-дипломатичні шляхи для припинення бойових дій та ведення вогню. Насправді ж під прикриттям дипломатичних переговорів, російські війська продовжували обстріли українських територій [82, с. 19].

За підсумками роботи у вересні 2014 р. тристоронньої контактної групи було підписано протокол, у якому основними пунктами були забезпечення двостороннього припинення застосування зброї та проведення в Україні децентралізації влади, в т. ч. шляхом прийняття Закону України “Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей” (Закон про особливий статус). Вже 16 вересня П. Порошенко подав до Верховної Ради проєкт такого Закону, а 19 вересня 2014 р. учасники Тристоронньої контактної групи підписали Меморандум на реалізацію протоколу від 5 вересня [28; 56, с. 21].

Тобто, на тлі складних подій на Донбасі у вересні 2014 р. під впливом “Нормандської четвірки” було ухвалено план припинення вогню та

нормалізації ситуації у регіоні, відомого як “Мінськ-1”. Хоча після підписання за посередництва ОБСЄ меморандуму від 19 вересня не відбулося повного припинення воєнних дій, це таки забезпечило припинення активних наступальних операцій до січня 2015 р. та послабило загрозу прямого збройного зіткнення між Росією та Україною.

Як показав подальший перебіг подій, ухвалений план був використаний ворогом для нарощування сили і підготовки до нових операцій, які у кінцевому підсумку призвели до втрати українською армією контролю над Донецьким аеропортом та стратегічно важливим залізничним вузлом – містом Дебальцево. Усім учасникам мінських переговорів стало зрозуміло, що досягнуті домовленості не виконуються, а збройний конфлікт поглиблюється [83, с. 84].

Важливо зазначити, що представники Спеціальної моніторингової місії (утворена 21 березня 2014 р. Постійною Радою ОБСЄ на підставі запиту українського уряду, мандат якої поширювався на всю територію України для взаємодії місії з органами влади всіх рівнів, представниками громадянського суспільства, етнічними та релігійними групами, місцевими громадами з метою підтримання діалогу та зменшення напруження в країні) не мали можливості контролювати ситуацію на всій довжині кордону в зоні конфлікту. За таких обставин головну роль у врегулюванні конфлікту в Донбасі відігравали переговори та різні засоби впливу у відносинах між державами ЄС, США та Росією, уключаючи застосування економічних санкцій. При цьому восени 2014 р. уряди Німеччини, Франції та США саме “мінський формат” переговорів за посередництва ОБСЄ визнали оптимальним [64].

Після цього знову загострилися бої (у т. ч. за Донецький аеропорт). Так виникла необхідність у черговому етапі переговорів. На прес-конференції після щорічної зустрічі країн “Великої двадцятки” 16 листопада у Брісбені (Австралія) президент Б. Обама наблизився до кваліфікації російської агресії в Україну як “вторгнення”. Він оголосив продовження кампанії міжнародної

ізоляції Росії за постачання озброєнь сепаратистам у супереч Мінській угоді. Прем'єр-міністр Великої Британії Д. Кемерон попередив про наступні санкції, якщо В. Путін продовжить дестабілізацію. У свою чергу канцлер А. Меркель різко критикувала Путіна за відновлення атмосфери холодної війни через 25 років після падіння Берлінської стіни [69, с. 203-204].

Рішення ЄС від 17 листопада щодо включення очільників сепаратистів до списку союзників В. Путіна, які підпадали під санкції, стало символічним. Разом із холодним прийомом у Брісбені російському президентові дали знати, що Захід не збирався дозволити йому зірватися з гачка. Меркель наполягала на вирішенні кризи з допомогою санкцій. Вона вважала, що не може бути жодних виправдань анексії Криму, прямої чи непрямой участі Росії в боях у Донецьку і Луганську. Натомість 5 січня 2015 р. президент Франції Ф. Олланд запропонував Росії полегшити санкції в обмін на прогрес у мирному процесі в Україні. Він уважав, що В. Путін хоче не анексії українського сходу, а лише невходження України в НАТО. Тоді ж навколо Донецька відновилися бої, а в Луганську почалися збройні сутички між сепаратистськими групами. На зустрічі 19 січня європейські міністри закордонних справ зберегли економічні санкції проти Росії, а 21 січня в Берліні міністри закордонних справ Росії, України, Франції, Німеччини закликали припинити бойові дії на Донбасі та вивести важку зброю. Посол США при ООН С. Пауер звинуватила Росію в підготовці й оснащенні сепаратистів [53, с. 231].

Президент Б. Обама стояв перед вибором розширення існуючих санкцій проти Росії, а також збільшення підтримки України грошима чи зброєю. Державний секретар Дж. Керрі та верховний головнокомандувач об'єднаних збройних сил НАТО в Європі генерал Ф. Брідлав підтримували надання Києву зброї та техніки. Б. Обама проявляв обережність, хоча санкції та дипломатія не давали успіху. Сполучені Штати та їхні союзники шукали способів привести Росію до серйозних переговорів для припинення бойових дій, щоб Україна змогла реформувати і відродити свою економіку. США та

Європа сигналізували, що збільшать для Путіна ціну конфлікту при спробі розбудови анклавів на сході України типу Придністров'я, Абхазії або Південної Осетії [83, с. 85].

На тлі вагань США щодо озброєння України 5 лютого 2015 р. західні лідери продовжили дипломатичні зусилля. Канцлер Німеччини і президент Франції відвідали Київ, де разом із президентом України обговорили, як реалізувати Мінську угоду. Тоді ж до Києва прибув держсекретар Дж. Керрі, який звинуватив Кремль у відновленні насильства на Донбасі, закликав відтягнути війська і поважати міжнародний кордон [35, с. 16].

Керівники Німеччини і Франції безрезультатно зустрілися 6 лютого з президентом Росії в Москві з приводу припинення війни на Донбасі. США і НАТО наблизилися до передачі озброєнь Україні. Виступаючи на конференції з безпеки в Мюнхені, генерал Ф. Брідлав зазначив, що військову підтримку не слід виключати, якщо економічні санкції та дипломатичний тиск не зупинять Росію. Проте А. Меркель виступила проти летальної військової допомоги Києву, пропонуючи дипломатично й економічно тиснути на Росію і сепаратистів. Цю позицію заперечили сенатори-республіканці Боб Коркер і Ліндсі Грегем, запевнивши, що в конгресі зростала підтримка надання зброї Україні. Розбіжності США та європейських союзників завадили виробити спільну стратегію. Адміністрація Б. Обама виділила 118 млн дол. на підготовку військових і нелетальне обладнання для України і планувала додаткову допомогу на 120 млн дол. [55, с. 94].

За таких умов 11–12 лютого 2015 р. відбулися переговори у Мінську (“Мінськ-2”), під час яких було прийнято низку принципів положень по врегулюванню ситуації. Президенти України і Росії зібралися для зустрічі, проте вже у “нормандському” і тристоронньому форматах, аби обговорити розроблений французами і німцями (й погоджений попередньо через канцлера ФРН А. Меркель з П. Порошенком і В. Путіним) черговий план дій. 12 лютого 2015 р. було погоджено спільну Декларацію на підтримку

“Комплексу заходів з виконання Мінських угод”, підписаних учасниками “Тристоронньої контактної групи плюс 2” (так звана “Декларація чотирьох”). Декларацію підписали президент Росії В. Путін, президент України П. Порошенко, президент Франції Ф. Олланд і канцлер ФРН А. Меркель [14; 83, с. 85].

Проте, угода не дала відповідей на ряд питань, зокрема про статус Донбасу під контролем сепаратистів. Президент Литви Даля Грибаускайте назвала документ слабким. Його підписали не глави держав, а їхні представники та європейські спостерігачі. При цьому А. Меркель заявила, що В. Путін повинен змусити сепаратистів виконати підписане.

Серед іншого у цих документах йшлося про необхідність проведення виборів на непідконтрольних українською владою територіях Донецької та Луганської областей, ухвалення окремого закону щодо цього, а також відновлення Україною контролю над державним кордоном. Щоправда остання вимога у переліку пунктів плану опинилася майже на останньому місці, що викликало чимало нарікань з боку вітчизняних політиків та експертів.

“Мінськ-2” складався з 13 пунктів, у яких було зроблений акцент на припиненні вогню в зоні конфлікту, звільненні заручників та налагодженні механізму децентралізації, а також йшлося відновлення контролю України над державним кордоном, налаштування виплат доходів та комунальних платежів, надання гуманітарної допомоги тощо. Другими мінськими угодами (т. зв. “Мінськ-2”) і поразкою у “дебальцевському казані” 20 лютого 2015 р. завершився черговий період російсько-української війни, а Донбаське бойовище фактично сформувало у ній Східний фронт на майбутнє [35, с. 17-18].

Потрібно зазначити, що відразу досягти реалізації плану, відомого як “Мінськ-2”, також не вдавалося. І, хоча активних наступальних військових дій з боку сторін не було, проте постійно точилася позиційна перестрілка, що загрожувало взагалі перекреслити результати досягнутих домовленостей.

Виникла ситуація хиткого замирення. Бойовики заявили про намір провести вибори на підконтрольних їм територіях за “власним”, а не українським законодавством. Росія активно підтримувала ці наміри, здійснюючи тиск на українську сторону, щоб та погодилася фактично визнати статус-кво у вигляді ДНР/ЛНР [82, с. 19].

Після переговорів міністри закордонних справ Німеччини, Франції, Росії, України 14 квітня заявили занепокоєння через неодноразові порушення перемир'я. Були створено робочі групи для втілення політичних аспектів Мінської угоди, що передбачали вибори на Донбасі. 12 травня держсекретар Дж. Керрі прибув у м. Сочі (Росія). Це інтерпретували як сигнал капітуляції американців, оскільки політика ізоляції Росії не вдалася. Проте, позиція США і ЄС щодо України не змінилася. Дехто вважав, що візит Керрі відобразив занепокоєність, що ЄС не відновить санкції проти Росії після спливу терміну в липні 2015 р. Але Німеччина і Франція забезпечили їх продовження. Європейці чіплялися за Мінськ-2 як засіб не допустити, щоб Росія перетворила війну в Україні на заморожений конфлікт. 7 червня у Німеччині зібрався саміт “Великої сімки”. Президент США планував згуртувати європейських союзників проти Росії. ЄС виступив за продовження санкцій до січня 2016 р. [79, с. 14].

Саме за таких обставин 2 жовтня 2015 р. у Парижі знову зібралася “нормандська четвірка”. У тактичному та психологічному аспектах ця зустріч стала знаковою. Після паризької зустрічі, за словами заступника держсекретаря США В. Нуланд, Москва та підконтрольні їй бойовики почали виконувати положення, зафіксовані у “Мінську-2”. Головним підсумком паризької зустрічі стало те, що всі учасники визнали безальтернативність Мінським угодам, які крім припинення вогню та відведення озброєнь по лінії розмежування, передбачали проведення демократичних виборів на тимчасово окупованих територіях за українським законодавством. Щоправда, серед іншого, умовою проведення таких виборів передбачалося надання бойовикам імунітету або й амністії та спеціального режиму окремим районам

Донбасу. Лише після цього наступила третя фаза з відновлення суверенітету держави – повне виведення з України зброї та встановлення контролю над кордоном. Виступаючи 7 жовтня 2015 р. у Верховній Раді міністр закордонних справ України П. Клімкін зазначив, що ні про яку “списочну амністію” не йдеться, а ідея імунітету під час виборів для всіх учасників процесу – окрема думка президента Франції [34, с. 11].

Сам факт амністії бойовиків та вибори ще до того, як Україна відновить контроль над кордоном, викликав неоднозначну реакцію як з боку бойовиків-терористів, так і з боку патріотичної опозиції всередині України. Що стосується бойовиків, то вони замість того щоб оголосити про скасування “своїх” виборів, заявили про їх перенесення, що суперечило паризьким домовленостям.

Загалом, в експертному середовищі жовтневий Париж 2015 р. сприймають і оцінюють як компроміс, який відкривав шлях до відновлення суверенітету України по усьому периметру її кордонів, за винятком Криму. Як зауважив один із вітчизняних експертів, ця зустріч не покінчила з війною на Донбасі, але вона зупинила гарячу фазу конфлікту, що розгорався [45, с. 23].

Наступна зустріч в “нормандському форматі” відбулася уже в Німеччині 19 жовтня 2016 р., коли за круглим столом зібралися керівники України, Росії, Німеччини і Франції. Переговори знаменувалися розробкою “дорожньої карти” імплементації Мінських домовленостей. Особливістю цієї карти було те, що вона складалася із двох пазлів: послідовності самих кроків імплементації та гарантій виконання цих кроків в майбутньому [52, с. 127].

На переговорах Україна висловлювала позицію щодо припинення вогню, виведення російських військ і військової техніки, дотримання безпеки на Сході нашої держави, забезпечення безперешкодного доступу представників ОБСЄ. Проте, розробка цих домовленостей майже не мала позитивного результату, адже Росія не відступила від своїх планів, вогонь хоча і стихав, але не на довго, війська держави-окупанта не були виведені з

території нашої держави. Попри те, що було затверджено основу “дорожньої карти”, німецькі та французькі пропозиції були прийняті до уваги, все це не дало бажаного ефекту в контексті припинення конфлікту [40, с. 27].

Отже, хоча за результатами переговорів у нормандському форматі упродовж тривалого періоду з червня 2014 р. до жовтня 2016 р. і не відбулося повного припинення воєнних дій, вони все ж на деякий час забезпечили припинення активних наступальних операцій та послабили загрозу прямого збройного зіткнення між Росією та Україною. Захід не сприйняв ідеї включення анклавів “ДНР” і “ЛНР” до складу України на російським умовах, спрямованих проти європейської та євроатлантичної інтеграції.

2.3. Східноєвропейська стратегія ЄС через призму українського питання у 2017 – на початку 2019 рр.

У січні 2017 р. відновилися активні військові дії, що ускладнило американські зусилля щодо покращення відносин із Росією. Армія США тренувала й обладнувала українських солдатів. На Донбасі змагалися за контроль над буферною “сірою зоною”. Українська армія просунулася у двох місцях, відбивши атаки противника. Кожна сторона звинувачувала іншу в ескалації. Маневри нового президента США Дональда Трампа у пошуках кращих відносин із Росією стривожили Україну. Загалом, обидві сторони сподівалися на президента Д. Трампа. Росія озброювала сепаратистів, США навчали і споряджали українських солдатів. Посол США в ООН Ніккі Гейлі в кінці січня 2017 р. звинуватила Росію в ескалації на Донбасі. Європейські спостерігачі фіксували обстріли Авдіївки і сутички вздовж лінії фронту [69, с. 226].

На початку лютого 2017 р. президент Росії підписав указ про визнання паспортів сепаратистів. Путін офіційно не визнав “ДНР” і “ЛНР” як незалежні держави, але йшлося про модель їх повільного поглинання Росією. Указ вийшов у дні гострої критики Росії на конференції з безпеки в Мюнхені

17–19 лютого 2017 р. Віце-президент США Майк Пенс обіцяв “тримати Росію відповідальною” за війну. На зустрічі з М. Пенсом П. Порошенко отримав сигнал, що Україна залишається серед пріоритетів США і ЄС. Міністри закордонних справ ФРН, Франції, Росії, України оголосили у Мюнхені нове припинення вогню з 20 лютого 2017 р. Насправді ж бойові дії загострилися [54, с. 47].

США у відповідь на дії Росії посилили тиск на її економіку, запровадивши 20 червня 2017 р. санкції проти ще 38 осіб й організацій. Д. Трамп у Білому Домі зустрівся з президентом України щодо врегулювання конфлікту з Росією, а під час візиту в Україну в кінці серпня 2017 р. американський міністр оборони Джеймс Меттіс підтримав надання їй оборонної зброї. Ішлося про передачу протитанкових ракет “Джевелін” на суму 50 млн дол. План адміністрації Д. Трампа щодо озброєння Києва мав далекосяжні наслідки. Дехто вважав, що США вступали з Росією у проксі-війну (непрямо, через посередників), в якій не готові перемогти. Напрошувалися аналогії з тогочасним тактичним програшем у Сирії. До того ж, Україна мала протитанкові ракети і виготовляла їх самостійно, а танкові бої носили епізодичний характер. Намір озброїти Україну мав сенс як частина жорстких переговорів і стримування Росії в інших “гарячих точках”, як в Афганістані. Це означало, що конфлікт в Україні бачився США і ЄС частиною нової холодної війни [79, с. 16].

Відтак, упродовж 2016–2017 рр. російсько-українська війна все виразніше набувала ознак глобальної затяжної “посередницької війни” – між Заходом і Росією. Жодна із сторін не бажала поступатися, усвідомлюючи тектонічні наслідки навіть ситуативно-тактичного програшу. Військово-політичні стратегії противників залишилися незмінними. Україна в союзі з країнами Заходу вимагала повернення частини Донбасу, окупованого де-факто Росією, з мінімальними поступками державно-правового характеру. Росію повністю влаштовував сценарій дестабілізації України за допомогою гібридних адміністративних утворень “ДНР” і “ЛНР” [38, с. 63].

Глобальні санкції ЄС щодо росії були пов'язані з Україною та запроваджувалися з 2018 р. в рамках трьох “тематичних” (глобальних) програм, що стосувалися порушення прав людини, кібератак та застосування хімічної зброї. У жовтні 2018 р. ЄС встановив санкції проти осіб та організацій, які ймовірно були причетні до виробництва та застосування хімічної зброї [6; 79, с. 17].

Аналізуючи політику США та ЄС щодо санкцій, то присутні відмінності, зокрема, в енергетичній сфері. Так, свого часу ЄС припустився продовження чинних контрактів, на відміну від США. Це, наприклад, призвело до того, що італійська енергетична компанія “Eni” продовжила глибоководні розвідувальні роботи в Чорному морі в партнерстві з роснафтою, тоді як “ExxonMobil” вийшла з деяких спільних з цією російською компанією підприємств. Ні ЄС, ні США не застосовували санкцій щодо російської газової галузі чи «газпрому», оскільки це суперечило інтересам західних країн щодо експорту російського газу. Багато країн, залежних від цих поставок, спочатку були стурбовані тим, що санкції можуть зашкодити їхній енергетичній безпеці [40, с. 37].

Потрібно зазначити, що дипломатично-санкційний інструментарій Заходу мав обмежений вплив на кардинальну зміну міжнародної ситуації, котра поступово набирала рис нової холодної війни. Усе залежало від подальших дій та лідерських якостей ключових політичних лідерів ЄС, а особливо США, де змінилося політичне керівництво, з яким обидві протидорчі сторони пов'язували свої надії.

Висвітлюючи війну на Донбасі, журналісти газети “The New York Times” сформули враження, що США вдавалася до рішучіших заходів, ніж ЄС, зокрема завдяки нелетальній допомозі. Однак реальне надання США зброї Україні залишилися на рівні розмов. Проти такого кроку виступав ЄС і багато хто в самих США, наголошуючи, що це могло різко загострити ситуацію [65, с. 57].

До прикладу, коли Велика Британія була у складі Євросоюзу, вона

виступала за максимально суворі санкції для Росії. Іншим державам було не до українських проблем. Наприклад такі країни, як Іспанія, Португалія та частково Італія мали негативні аспекти в економіці власних держав. Ще одним прикладом відстороненості можна вважати Угорщину та Грецію, а їх місцеві правлячі еліти демонстрували байдужість до таких глобальних політичних проблем. На підтвердження цього можна навести ситуацію, коли Угорщина стала першою із країн ЄС, куди приїхав Путін коли в Україні тривало загострення бойових дій [2; 33, с. 37].

“На зустрічі Орбана і Путіна у Будапешті говорили про ситуацію в Україні”, – звучав заголовок Радіо Свободи 2017 р. На той час керівництво Угорщини закликала до скасування санкцій проти РФ, які були введені ЄС. Угорський прем'єр Віктор Орбан та президент Росії говорили про економічну співпрацю і про російсько-український конфлікт. Угорський міністр Пейтер Сійярто заявив, що Угорщина зацікавлена в знятті санкцій проти Росії. Натомість спеціальний представник Держдепартаменту США по Україні Курт Волкер заявив для “Голосу Америки”, що існує альтернативний варіант, якщо РФ виведе війська із Донбасу, то може настати мир. Зазначався ще й інший варіант розвитку подій – замороження конфлікту [57, с. 65].

Зазначимо, що серед країн Східної та Центральної Європи дійсно виокремлюється зовнішня політика Угорщини. Дії уряду Угорщини свідчить про демонстративне протиставлення угорської суб'єктності європейській солідарності. В. Орбан відверто просуває економічні інтереси РФ в Угорщині і підриває європейську єдність. МЗС Угорщини розглядає війну в Україні так, ніби це заморожений конфлікт, і взаємодія з Росією є неминучою, а угорські медіа поширюють російські пропагандистські фейки. Погіршення українсько-угорських відносин у 2017-2019 рр. пов'язане з “порушенням” прав угорської національної меншини прийняттям у вересні 2017 р. Закону України “Про освіту”. Угорщина заблокувала роботу Комісії Україна – НАТО. Угорщина в зазначений період була єдиною з країн регіону, яка активно висловлювала своє негативне ставлення до санкцій ЄС до Росії,

пояснюючи це винятково економічними факторами [33, с. 38].

Відповідна проросійська позиція проявлялася і в інших країнах Східної та Центральної Європи. Чинниками, які виконували роль дезінтегративних у формуванні євроатлантичної позиції регіону, були такі: акцентування правими урядами політики досягнення історичної справедливості, що у випадку Східної та Центральної Європи вело до латентного обговорення теми про легітимність існуючих ліній державних кордонів між країнами регіону, надання більшої автономії представникам етнічних спільнот, відокремлених від сусідньої “материнської” держави; різне ставлення до міграційної політики ЄС; інституційні конфлікти деяких країн Центральної Європи з європейськими інституціями щодо розуміння принципів верховенства права та інших ліберальних цінностей [57, с. 67].

Попри все, всі країни Східної та Центральної Європи підтримували упродовж 2017 – 2019 рр. територіальну цілісність України під час всіх голосувань в ООН та інших міжнародних організаціях і висловлювали занепокоєння мілітаризацією окупованого Криму та Донбасу. Російська агресія в Україну посилила стратегічне партнерство України з Польщею, Литвою та іншими країнами Балтії та стала каталізатором розбудови стратегічного партнерства з Румунією. Спільність цілей посилювало сприяння з боку цих країн євроатлантичній і європейській інтеграції України. Польща і Румунія стали головними прихильниками збільшення військової присутності НАТО та створення системи оборони на східному фланзі НАТО [51, с. 40].

Щодо санаційної політики ЄС щодо Росії, то потрібно зазначити, що навіть потрапляння до списку секторальних санкцій (ССС) не заважало роскомпаніям продовжувати міжнародну економічну діяльність. Так, наприклад, російська головна державна нафтова компанія “Роснафта”, що знаходилася в СССР з 2014 р., у 2017 придбала частку індійської компанії “Essar Oil”. Цією лазівкою також скористався і банк “Росія”, який із наближенням санкцій перерахував своєму дочірньому підприємству 2,5%

контрольного пакету (51%) страхової компанії “Согаз” [79, с. 8].

Санкції США та ЄС забороняли західним компаніям допомагати Росії в розробці “сланцевих резервуарів”. Але в забороні не йшлося про менш популярні форми “нетрадиційних родовищ”, що дозволило норвезькій “Statoil” допомагати компанії “Роснафта” розробляти “нетрадиційні ресурси”. До запровадження санкцій компанії оголосили про намір спільно розробляти сланцеві родовища нафти, але після їх введення змінили інформацію на офіційних сайтах і повідомили про розробку вапнякових родовищ. До того ж, санкції не дозволяли західним компаніям надавати технології чи ноу-хау Росії для розвідки арктичної або глибоководної нафти, а також для розвідки чи видобутку сланцевої нафти, тому участь великих західних нафтових компаній була заморожена у шести проектах [63, с. 31].

Як зазначають дослідники, одним з недоліків західного санкційного законодавства було те, що воно стосувалося не всіх суб’єктів економічної діяльності у відповідній підсанкційній сфері. Зокрема, виявили, що санкції не було накладено на: дочірні компанії підсанкційних підприємств; деякі ключові російські компанії; російські банки з середнім капіталом; лізингові операції. Також наголошується на відсутності заборон у 2017-2018 рр. на: заходження в порт кораблів з російським вантажем; торгівлю на вторинних ринках борговими або акціонерними капіталами; проведення фінансових операцій у певних сферах; постачання енергоносіїв Росії у порти ЄС; створення культурних проектів [52, с. 128].

Дуже частими були випадки обходу санкцій або їх банального ігнорування. Так, в ЄС були опублікувані дані про те, що у 2016 та 2018 роках Болгарія уклала дві угоди щодо експорту спеціального військово-морського обладнання, аксесуарів, компонентів тощо вартістю 16,5 млн євро. А Чеська Республіка експортувала легші за повітряні транспортні засоби, безпілотні літальні апарати, авіадвигуни та авіаційне обладнання щороку в період з 2015 по 2019 р. Також публікувалася інформація про неприхований продаж військових товарів до Росії Італією, Німеччиною, Францією та

іншими країнами. Лише після повномасштабного вторгнення лавірки, які дозволяли торгувати з РФ військовою продукцією, були закриті [79, с. 9].

Попри все, на переконання європейських експертів, ефективність санкційного зашморгу для загарбника очевидна. Це пояснюється передусім існуючою економічною конструкцією в РФ. На переконання дослідників, Росія – остання імперія в сучасному світі, причому існує вона, попри неефективну, надцентралізовану економіку, коштом продажу нафти і газу. Відтак, падіння цін на енергоносії неминуче призведе до розпаду імперії на національні держави та економічно самодостатні регіони. Саме тому європейські високопосадовці впевнені, РФ заплатить величезну ціну в результаті санкцій.

Водночас, порівняно із США, економічна безпека європейської спільноти значно вразливіша (показовою проблемою є енергетична її складова), а її очільники не такі рішучі й тверді у протистоянні з агресорами різного штибу. Ось чому ряд євроскептичних партій намагалися неодноразово упродовж 2017–2019 рр. вплинути на зовнішню політику Європарламенту з метою зняття чи пом'якшення санкцій з Росії [61, с. 75].

Натомість, такі країни, як Польща, твердо відстоювали і відстоюють режим санкцій (аж до введення нових) проти РФ, вимагаючи відновлення міжнародного права, порушеного в 2014 р. Така позиція пояснюється недавноминулим негативним історичним досвідом самої Польщі (і не тільки). Адже ті країни ЄС, які наприкінці ХХ ст. з неймовірними зусиллями здихалися комуністичних диктатур і нав'язливого впливу з боку Москви, цілком серйозно усвідомлюють небезпеку російсько-експансіоністських устремлінь, через що непорушно стоятимуть на їхній заваді [51, с. 41].

Надзвичайно важливою в контексті зовнішньої політики ЄС у 2017–2019 рр. була гуманітарна та інвестиційна складова щодо України. Так, 16 січня 2017 р. Міністерство оборони України повідомило, що Португалія виділить 200 тис. € допомоги для Збройним Силам України на закупівлю оснащення та озброєння нелетального характеру. Також міністр національної

оборони Португалії наголосив на готовності подальшої підтримки Португалією прагнення українців до незалежності та територіальної цілісності своєї держави. А 16 березня 2017 р. голова представництва ЄС Хьюг Мінгареллі повідомив, що Україна отримає другий транш макрофінансової допомоги від ЄС протягом найближчих тижнів. Адже за його словами Україна виконала майже всі умови для виділення наступної частини макрофінансової допомоги, у розмірі 600 млн. євро.

У свою чергу голова ОБСЄ, міністр європейських, інтеграційних та закордонних справ Австрії Себастьян Курц повідомив про виділення додаткових 2 мільйонів євро на гуманітарну допомогу для жителів Донецької та Луганської областей. Уряд Німеччини надав 3 млн. євро допомоги для діяльності ВПП в Україні. Європейська Комісія виділила 18 млн. євро додаткової негайної допомоги постраждалим в ході збройного конфлікту на сході України [55, с. 95].

Відтак, роль ЄС у врегулюванні ситуації на Донбасі мала важливе значення упродовж 2017 – початку 2019 р., оскільки без фінансової та гуманітарної допомоги Україна просто б не змогла відновити макроекономічну стабільність.

Отже, упродовж тривалого періоду з початку 2017 р. до весни 2019 р. тривала своєрідна “квола” війна, яка відзначалася кволим триванням бойових дій, що стало наслідком намагання утримати перемир’я на Східному фронті та спробою втілити в життя і розвинути Рамкові рішення Тристоронньої контактної групи про розведення сил і засобів. Війна надовго засіла у своєрідних “нормандських шанцях”, як у воєнному, так і в політичному сенсах. Причому, ця вибухова пауза була сповнена взаємними звинуваченнями та підготовкою до настання нової гарячої фази війни. Такий характер війни тривав до часу президентських виборів в Україні й формально завершилася з інавгурацією 20 травня 2019 р. нового президента держави.

Висновки до розділу 2

Отже, укладення двох Мінських угод не зупинило війну на Донбасі між Росією та Україною. Їх підписання відповідало методам вирішення конфліктів у XXI ст., проте ефективність зводилася до нуля. ЄС і США виявилися неспроможними належно протистояти вторгненню Росії на Донбас, гібридній війні, порушенню Мінських угод і міжнародного права. Санкції завдавали збитків економіці Росії, проте були недостатніми для відновлення миру на сході України.

Мирні угоди слугували винятково лише паузою для всіх учасників, що прагнули уникнути геополітичної поразки. Після укладення першої Мінської угоди 5 вересня 2014 р. інтенсивність російсько-української війни зменшилася, про що свідчили періодичні дані ООН про військові та цивільні жертви на Донбасі. Проте Росія не бажала мирної розв'язки без проросійської автономії в складі України. Натомість США бракувало проривних наступальних ініціатив щодо зупинки російської агресії, бо дипломатичні та санкційні заходи поступово вичерпувалися.

У свою чергу Мінська угода від 12 лютого 2015 р. не принесла мир на Донбас. Росія провокувала заморожений конфлікт, бажуючи федералізації України за деструктивним сценарієм. Захід виступив проти російських анклавів “ДНР” і “ЛНР” у складі України, які б зруйнували її євроатлантичні перспективи. Москва вдалася до імітації мирних перемовин, надсилаючи через кордон свої війська, зброю і “гуманітарні конвої” на Донбас.

Водночас у 2016 – на початку 2019 рр. на Донбасі відбувалася глобальна “посередницька війна” між Заходом (США і ЄС) і Росією, що не бажали свого стратегічного чи тактичного програшу. Україна й Захід вимагали від Росії повернення частини окупованого Донбасу, з його подальшою реінтеграцією в цивілізованих рамках. Міжнародні відносини нагадували нову холодну війну, в якій ключову роль знову відводили США і ЄС.

Розділ 3. Роль і місце російсько-української війни в зовнішньополітичній стратегії країн ЄС у 2019 – 2022 рр.

3.1. Політика ЄС в період “вичікувальної війни” (20 травня 2019 – 23 лютого 2022 рр.)

Окремий хронологічний етап в історії російсько-української війни становить собою період від 20 травня 2019 р. до 23 лютого 2022 р., який визначається за своїм змістом і сутністю як вичікувальна війна.

У передвиборчій програмі В. Зеленський декларував такі цілі: вибороти мир для України, завершити російсько-українську війну, повернути тимчасово окуповані території та змусити агресора відшкодувати завдані збитки. В контексті їх досягнення важливим було питання врахування цілей і ресурсів противника, а також ролі посередників у цьому процесі [53, с. 236].

Тут потрібно зазначити, що станом на початок 2019 р. справжні наміри РФ не до кінця усвідомлювали ні лідери Заходу, ні міжнародне співтовариство, ні навіть іноді й українське керівництво, адже йшлося не лише про визнання суб'єктності окупованих територій Донбасу та Криму як території Росії, і навіть не тільки про поглинання України. Цілі РФ багаторівневі, вони виходили далеко за межі формату власне російсько-українського конфлікту, оскільки передбачають руйнацію старого та встановлення нового світового ладу, за якого Росія мала би змогу керувати глобальними процесами [32, с. 163].

На регіональному рівні в цій війні Росія поставила собі за мету дестабілізувати ситуацію в Східній Європі, зруйнувати чинну архітектуру безпеки в Європі загалом, а отже, відновити на континентальному рівні стару біполярну систему, у якій би РФ домінувала. Важливою особливістю політичних і воєнних цілей Росії у війні з Україною є гібридність, тобто маніпулювання ними в будь-якому з періодів війни. Немає чітко визначеної загальної та проміжної мети й термінів її досягнення на кожному з етапів

воєнної кампанії. Замість цього постає “букет цілей”, які РФ намагається реалізувати у різних комбінаціях відповідно до перебігу самої війни.

Для Заходу, який обрав у російсько-українській війні роль посередника, глобальною ціллю є збереження статус-кво, тобто того постбіполярного світу, який склався після завершення холодної війни. У тому світі РФ мала відігравати роль стратегічного партнера в подоланні глобальних загроз однополярного устрою, і сприймати її слід як регіональну державу, а не як глобальну потугу. У такій ролі Захід прагнув умиротворити РФ, припинити локальну російсько-українську війну й не допустити переростання її в регіональну чи навіть глобальну – Росії із самим Заходом [56, с. 21-22].

Роль Заходу як посередника у період “вичікувальної війни” зводилася до досягнення компромісу між ним та РФ, який мав стати основою для встановлення миру на Донбасі. Водночас, для Заходу не важливо, як саме буде цього компромісу досягнуто. Тобто повернення окупованих територій Донбасу та Криму й відшкодування з боку РФ завданих Україні збитків не було його головним інтересом. Саме ці питання Захід розглядав як предмет торгу з Росією заради досягнення миру коштом України. Як зазначають окремі дослідники, “позиція Франції та Німеччини – тільки би припинили стріляти на Донбасі. У них немає прагнення обстоювати національні інтереси України. Було би парадоксально та неправильно для їхніх національних інтересів, якби вони мали таке прагнення” [9; 67, с. 24].

Захід давав Росії зрозуміти, що не хоче з нею війни (у широкому розумінні) та не налаштований заганяти її в глухий кут, ізолювати її. За словами політичних експертів, Захід у 2019 р. тільки захищається від нової російської політики. До цього захисту, зокрема, належить позиція щодо України. Водночас вони не втомлюються повторювати, що очікують від Росії конкретних кроків. Тобто десь словами, десь справами стимулюють Москву робити ці кроки, іти назустріч світовому співтовариству” [7].

Тож для досягнення всього комплексу задекларованих цілей у

російсько-українському конфлікті В. Зеленський з приходом до влади міг розраховувати на підтримку Заходу, але тільки частково й тільки в тому, що на момент 2019 р. стосувалося припинення війни. Захід зовсім не гарантував тоді підтримки в поверненні Україні її територій, які перебували під російською окупацією, та відшкодування збитків. Водночас і Захід, і В. Зеленський сприймали мир як становище, коли “не стріляють”. В цьому збігалися інтереси ЄС, української влади й частини українського суспільства.

Саме такий збіг інтересів визначав пріоритет мирних політико-дипломатичних засобів і табував застосування воєнної сили та запровадження силових сценаріїв звільнення українських територій із-під російської окупації. А якраз у цій частині інтереси Заходу в російсько-українському конфлікті цілком збігалися з інтересами Росії, про що свідчать неодноразові заяви очільників Кремля – голови МЗС РФ, спецпредставника з питань Донбасу Д. Козака та В. Путіна [66, с. 15].

Водночас високопосадовці ЄС попереджали, що у випадку, якщо Росія переведе локальну війну на Донбасі в широкомасштабну (проти України), ЄС вдасться до жорсткіших санкцій, навіть до часткової міжнародної ізоляції РФ. Проте, позиція Росії була незмінна: вимоги закріпити особливий статус окупованих територій Донбасу в Конституції України та досягти прямих переговорів з “ЛДНР”, надавши їм легітимність і правосуб’єктність. За допомогою такої схеми Росія намагалася повернути Україну на свою орбіту, запобігти її зближенню з ЄС і НАТО, посилити дезінтеграційні процеси та спровокувати в Україні громадянську війну, яка, за задумом РФ, зрештою призвела б до втрати державного суверенітету [56, с. 22].

Зазначені цілі Росія втілювала шляхом поєднання двох стратегій: контрольованої ескалації та контрольованого хаосу. Стратегію контрольованої ескалації вибудовувалася на суворому підрахунку взаємних втрат і надбань. Така стратегія поєднувала ескалацію боротьби з компромісами, переговорами й угодами. Ескалація боротьби мала на меті створити для супротивника загрозливу перспективу загострення конфлікту

до такого рівня, на якому він муситиме визначати, чи є сенс іти на подальше протиборство з огляду на політичну та воєнну “ціну” мети. Водночас сторона, що дотримується такої стратегії, сама мала бути переконана, що максимальні досягнення неможливі. Тому, щоби не втратити все, треба йти на взаємні поступки, стримуючи власні претензії, і дати супротивнику змогу хоча б частково реалізувати свої наміри. Найважливіша вимога до такої стратегії – не допустити неконтрольованої ескалації конфлікту [52, с. 129].

Відповідність цієї стратегії формі гібридної війни полягає в тому, що вона гнучка: у ній передбачено мінливість цілей залежно від ситуації та умов, їхня багаторівневість. Зазначену стратегію також було спрямовано на раціональне використання ресурсів, досягання мети з мінімальним їх витрачанням. Саме тому в ній передбачено наявність постійних дипломатичних планів комунікації з противником чи відповідних переговорних форматів на кшталт Нормандського – задля можливості дотиснути до капітуляції після чергового дозованого застосування військової сили [40, с. 52].

У свою чергу стратегія керованого хаосу чи не найбільше відповідала природі гібридної війни та її цілям. Адже полем застосування цієї стратегії є ментальна сфера, суспільна свідомість, національна та культурна ідентичність. Найпершим завданням є дискредитування держави, нав’язування уявлень про її нежиттєздатність чи неправомірність існування, а відтак – знищення цінностей нації, національної ідентичності. Для цього інспірують проблемні ситуації, які переростають у внутрішні конфлікти, локальні війни, захоплення органів влади тощо. Адже сенс застосування стратегії керованого хаосу в тому, що її спрямовано на стимулювання та використання внутрішнього конфліктогенного потенціалу країни-жертви агресії чи зовнішньополітичної експансії. На цьому РФ також намагалася зіграти упродовж 2019 – на початку 2022 рр. [73, с. 140].

Що ж до стратегії дій у російсько-українському конфлікті та його врегулюванні, то із самого початку 2019 р. нове українське керівництво не

мало ні її чіткого визначення, ні зрозумілої артикуляції. Заклики ж “не провокувати”, “не стріляти”, не вдаватися до активних дій радше були схожі на “стратегію страуса”: відмову від боротьби, від своїх претензій. Основою такої стратегії зазвичай є або усвідомлення недостатності ресурсів, або переоцінювання важливості своїх цінностей чи цілей (тобто коли перемога в боротьбі не виправдовує витрат на неї), або сподівання на сприятливішу для боротьби ситуацію [35, с. 19].

Такій стратегії властива була непослідовність, спорадичність, спонтанність, запізнілість, поступливість, пасивність, вичікування, некомпетентність і нестача політичної волі під час ухвалення стратегічних рішень. Головними принципами такої стратегії стали: невизнання стану війни з Росією; відмова від активного спротиву російській агресії та від застосування законодавчої бази воєнного часу, уведення в дію планів оборони країни; намагання не провокувати російську сторону; пріоритетність тактики вичікування; апелювання до міжнародного права й міжнародних організацій щодо захисту від російської воєнної агресії; компромісність; орієнтування суто на політико-дипломатичні засоби розв’язання російсько-українського конфлікту, що набув форми гібридної війни. Відповідно до обраної стратегії її сучасні військові експерти кваліфікували як “гібридний мир” [31, с. 53].

Обрана стратегія відповідала й інтересам ЄС, на який українська влада покладала надії на досягання миру, та пацифістським переконанням самого В. Зеленського. Рухаючись у такій миротворчій парадигмі, він був переконаний, що будь-який народ не хоче війни та прагне миру. Саме тому головним пріоритетом України в російсько-українській війні, згідно зі стратегією “страуса”, стали політико-дипломатичні засоби та апелювання до міжнародних організацій. Тож головною зовнішньо- і внутрішньополітичною метою України в російсько-українській війні від початку 2019 р. стали не перемога у війні та звільнення захоплених українських територій, а досягнення миру [59, с. 34].

Відтак, ставка була зроблена президентом суто на політико-дипломатичні інструменти з огляду на вимоги Заходу, а також наслідки трьох нищівних поразок України на Донбасі в попередні роки. По-друге, ставка на міжнародних партнерів із непохитною вірою в те, що вони допоможуть зупинити війну й зберігатимуть санкції проти Росії. По-третє, дотримуючись вимог і принципів політики Заходу щодо Росії, В. Зеленський, як і Порошенко, плекав надію на результативність прямого діалогу з В. Путіним і досягнення конструктивного порозуміння. Крім того, це було намагання розв'язувати проблему Донбасу окремо від факту окупації Криму [72, с. 69].

Попри те що план П. Порошенка не дав конструктивних результатів та не привів до миру, В. Зеленський і далі втілював його з потрійним ентузіазмом, упевнений у швидкому успіху. Таку впевненість зумовило прагнення якомога швидше принести мир на Донбас і виконати основну свою передвиборчу обіцянку. Очевидно, що В. Зеленський залишався в полоні мрій про Україну, де “не стріляють”, тому мир на Донбасі бачився йому таким близьким, а рішення щодо його досягнення – досить простим: дати суттєвий поштовх Нормандському форматові, у межах якого шляхом колективного діалогу з В. Путіним за підтримки Е. Макрона й А. Меркель змусити того виконати безпекову частину Мінських угод. Тож, перебуваючи в полоні цих мрій, В. Зеленський поставив завдання досягти миру на Донбасі до кінця 2019 р. [79, с. 21].

Відтак, усі надії на досягнення миру були пов'язані з організацією нової зустрічі в межах Нормандського формату в Парижі 9 грудня 2019 р. Сам факт її проведення мав би означати для В. Зеленського суттєвий прорив у досягненні миру на Донбасі, оскільки остання така зустріч відбулася 2016 р.

Потрібно зазначити, що для А. Меркель та Е. Макрона ця зустрічі свідчила, що Нормандський формат ще не мертвий і можна з нього витиснути чергові політичні дивіденди та заразом продемонструвати “продовження діалогу” з В. Путіним. Для Путіна ж головним був сам факт зустрічі. Тому їхав він туди для того, щоб де-факто, якщо не де-юре,

зафіксувати, що про Крим забули. На нараді Крим узагалі не обговорювали. Спільність економічних інтересів Європи та Росії призвела до того, що Крим із переговорів усунули, тож будуть поступки й щодо Донбасу. За такого розвитку подій, Путін був упевнений, що чергова зустріч у межах Нормандського формату йому нічим не загрожувала, а навпаки – давала шанс змусити Україну виконати політичну частину Мінських угод, імплементувавши “формулу Штайнмаєра” (підписана 1 жовтня 2019 р. в Мінську учасниками Тресторонньої контактної групи) в національне законодавство [61, с. 76].

Відтак, диспозиції учасників паризької зустрічі були такі: Франція і Німеччина хотіли якнайшвидшого врегулювання й не збиралися надто заглиблюватися в тонкощі переговорів; Москва прагнула щонайменше проштовхнути “особливий статус” Донбасу на своїх умовах і змусити Київ вести переговори з бойовиками; Україна ж розраховувала на повне припинення вогню на фронті та черговий обмін полоненими й не мала наміру йти на не вигідні поступки. Перше – це неможливість федералізації. Україна – унітарна держава, це незмінна стаття її Конституції та непорушний принцип існування. Друге – неможливість допустити будь-які зовнішні впливи на вектор руху та розвитку України. Третє – неможливість компромісних поступок територіями в межах міжнародно визначених кордонів навіть задля врегулювання ситуації на Сході України [49, с. 77].

Унаслідок такої розстановки сил за результатами паризької зустрічі 9 грудня 2019 р. в межах Нормандського формату В. Зеленський, В. Путін, Е. Макрон та А. Меркель домовилися: забезпечити повне та безстрокове перемир’я до 31 грудня 2019 р., з розширенням мандата ОБСЄ (зокрема, цілодобове патрулювання); звільнити полонених за формулою “всіх на всіх” до кінця року, надати Червоному Хресту доступ до всіх утримуваних осіб; продовжити розведення військ на узгоджених ділянках до кінця березня 2020 р; провести ще один саміт у Нормандському форматі за чотири місяці; інкорпорувати “формулу Штайнмаєра” в українське законодавство у версії,

затвердженій на Нормандському саміті та в Тристоронній контактній групі [7; 35, с. 20].

Проте, діалог у Парижі виявився малорезультативним, адже жодної з домовленостей не було виконано повністю: Путін відмовився припинити вогонь російських військ по українських позиціях і цивільному населенню Донбасу, відразу порушивши безстрокове перемир'я, мандат ОБСЄ на цілодобове патрулювання так і не було розширено, обміну “всіх на всіх” не було також, розведення військ на узгоджених ділянках до кінця березня 2020 р. теж не відбулося. В. Путін запропонував розвести війська на всій лінії фронту, маючи на меті перетворити її на “сіру зону”. Оскільки це загрожувало всім прифронтовим поселенням на підконтрольній Україні території, то на це українська сторона піти не могла.

Зустріч В. Зеленського та В. Путіна в Парижі також не розв'язала головних питань: хто контролюватиме східний кордон України й коли та за якими законами буде проведено вибори на окупованих територіях Донбасу. Натомість В. Путін домогся від В. Зеленського підтвердження політичних зобов'язань за Мінськими угодами від 12 лютого 2015 р., що повністю узалежнило виконання безпекової їх частини від “доброї” волі російського президента [73, с. 140-141].

Франція та Німеччина, як і під час попередніх зустрічей у Нормандському форматі, були пасивними спостерігачами. 1 липня 2020 р. ФРН почала головувати у Раді Європейського Союзу. Українські політики мали сподівання, що питання російсько-українського конфлікту стоятиме як основне питання порядку денного у Раді ЄС, проте їх сподівання зазнали краху. Ситуація на Сході України не ставилася як пріоритетне питання. Очікування зазнали поразки, незважаючи на те, що сподівання були багатозначними. У програмі дій ФРН на час головування в Раді ЄС Україна згадується в одному реченні, і то нарівні конфліктів у Лівії та Сирії. Це означало, що конфлікт на Сході України не мав особливо великого значення для Німеччини, а відігравав на той час роль своєрідного “другого плану” в

системі політичних пріоритетів ФРН [49, с. 77].

У свою чергу президент Франції Е. Макрон під час візиту 28 вересня 2020 р. до Литви, повідомив, що для того, щоб забезпечити стабільність в Європі, необхідно співпрацювати з Росією – “наше бачення полягає в тому, що якщо ми хочемо побудувати міцний мир на європейському континенті, ми повинні працювати з Росією”. Після зустрічі із Путіним Е. Макрон написав на своїй сторінці у Facebook, що він вірить у Європу, яка “сягає від Лісабона до Владивостока”. Також президент Франції висловив думку про те, що “Росія – глибоко європейська країна”, яка має власний прогрес за певними показниками в економічному та політичному вимірах. Е. Макрон був впевнений, що ЄС повинен створювати дружні стосунки з РФ [1].

За таких умов, враховуючи результати паризької зустрічі, Україні нічого не залишалось, крім як імплементувати “формулу Штайнмаєра” в українське законодавство у версії, затвердженій на Нормандському саміті й у Тристоронній контактній групі. Обіцянки Президента В. Зеленського досягти повної перемоги на саміті Нормандського формату в Парижі не було виконано. Перемога, яка мала принести мир, виявилася тільки міражем, надзвичайно далеким від реальності.

Розуміючи безперспективність Мінського процесу, В. Зеленський вирішив модернізувати Мінські угоди, змінивши модальність їх імплементування. Тож поміж різних варіантів урегулювання російсько-українського конфлікту В. Зеленський обрав уже звичний для нього сценарій подальшого імплементування Мінських угод із виконанням єдиної домовленості, за якою було досягнуто повного консенсусу серед учасників паризької зустрічі в межах Нормандського формату – це проведення виборів за “формулою Штайнмаєра” [82, с. 20].

Тобто суть плану “модернізації Мінська” В. Зеленського полягала в тому, що Україна погоджується на проведення виборів на окупованих територіях Донбасу за “формулою Штайнмаєра”, якщо буде дотримано трьох вимог: Україна залишиться унітарною державою – ніякої федералізації за

російським сценарієм; не закріплюватиме особливий статус ОРДЛО у своїй Конституції на угоду Москві, а натомість додасть туди пункт про децентралізацію; вибори на тимчасово окупованих територіях має бути проведено відповідно до українського законодавства й стандартів ОБСЄ та після розпуску всіх збройних формувань із їх виведенням у Росію, а також після повернення Україні контролю над східним кордоном. Проте, РФ не влаштував такий сценарій [38, с. 68].

Відтак, здобутком 2020–2021 рр. можна вважати хіба запровадження одностороннього перемир'я, яке призвело до зменшення обстрілів українських позицій і втрат особового складу ЗСУ. Тому В. Зеленський уже з перших днів 2021 р. опинився перед дилемою – або далі добиватися змін у Мінських угодах, або шукати альтернатив – наприклад, припинити дипломатичні перемовини, орієнтуватися на замороження конфлікту чи запросити миротворців.

27 квітня 2021 р. В. Зеленський заявив про необхідність розширення “нормандського” формату, пояснивши, що “це може бути розширення “нормандського” формату” або “окремий, паралельний формат з іншими країнами, з дуже серйозними, потужними гравцями”. За день до цього в інтерв'ю газеті “Financial Times” В. Зеленський закликав переглянути домовленості 2015 р. та долучити до “нормандського” процесу Велику Британію, Канаду та США.

У відповідь на нарощування російських військ до 120 тис. на кордоні з Україною у квітні 2021 р. ЄС ухвалив резолюцію, де погрожував у разі великого вторгнення російських військ в Україну припинити імпорт російських нафти й газу, відключити РФ од платіжної системи SWIFT та заморозити активи олігархів, наближених до російської влади [79, с. 22].

У жовтні 2021 р. РФ відмовилася від участі в запланованому саміті “нормандської четвірки” й відтак було вирішено обмежитися переговорами на рівні глав МЗС України, Німеччини, Франції та Росії. Водночас 17 січня 2022 р. російські війська та озброєння почали прибувати до Білорусі для

спільних навчань “Союзницька рішучість”, які планувалися в лютому 2022 р., а вже 19 січня президент США Д. Байден заявив, що, на його думку, Росія вторгнеться в Україну. 15 лютого 2022 р. Державна Дума РФ проголосувала за звернення до президента В. Путіна про визнання “ЛНР” і “ДНР”, 16 лютого до кордону з Україною було перекинуто ще близько 7 тис. російських військових. 21 лютого Росія офіційно визнала квазіреспубліки окупованого Донбасу, а також було підписано Договір про дружбу, співпрацю та обопільну допомогу з т. зв. “ДНР” і “ЛНР”. 22 лютого президент РФ під час пресконференції відверто заявив, що Мінських домовленостей більше не існує, а увечері 23 лютого ватажки “ДНР” та “ЛНР” звернулися до В. Путіна з проханням про військову допомогу [35, с. 26].

Потрібно зазначити, що на початку 2022 р., на тлі попереджень про неминучість масованої російської агресії, Україна пропонувала ЄС запровадити превентивні санкції проти РФ. 17 лютого 2022 р. у Брюсселі відбувся неформальний саміт ЄС щодо загострення безпекової ситуації на всьому периметрі кордонів РФ і України. Верховний представник ЄС із питань спільної зовнішньої політики Ж. Боррель заявив, що з 2014 р. ЄС надав Україні 17 млрд євро, утім ЄС відмовився вводити превентивні санкції проти Росії, що розглядалось європейськими лідерами як нібито мотивування Путіна до чергової стадії російсько-української війни [4].

На зустрічі міністрів закордонних справ країн ЄС у Брюсселі міністр закордонних справ України Д. Кулеба закликав надати Україні чітку перспективу членства в ЄС. Замість цього 21 лютого 2022 р. Євросоюз тільки дипломатично засудив звернення Путіна до Ради Федерації щодо визнання незалежності так званих “ДНР” і “ЛНР”. Це “визнання” відбулось у адміністративних кордонах українських Донецької і Луганської областей. Унаслідок цього 23 лютого 2022 р. ЄС запровадив санкції проти 351 депутата Державної Думи РФ та обмежив доступ РФ до ринку фінансових послуг.

23 лютого адміністрація президента США Д. Байдена повідомила президента України В. Зеленського про те, що, за оцінкою американської

розвідки, Росія готується здійснити повномасштабне вторгнення в сусідню країну протягом наступних 24–48 годин [44, с. 33].

Вказувалося також, що російська військова операція матиме комплексно-комбінований характер: не лише атаку з окупованої частини Донбасу на сході, куди були відправлені додаткові російські підрозділи, а й значний удар у бік столиці Києва з північного кордону з Білоруссю, включно з авіаударами, крилатими ракетами та наземним вторгненням і кібератаками. Лише тоді президент України В. Зеленський оголосив надзвичайний стан на 30 днів для всієї України, за винятком Донецької та Луганської областей, які перебували у режимі надзвичайного стану від 2014 року. 24 лютого 2022 р. о 5-й годині ранку В. Путін офіційно оголосив про початок т. зв. “спеціальної операції” в Україні, що насправді стало початком повномасштабного вторгнення в суверенну державу [56, с. 23].

Отже, в період від приходу до влади президента В. Зеленського і до повномасштабного вторгнення РФ в Україну зовнішня політика ЄС в контексті російсько-української війни не зазнала значних змін у порівнянні з попередніми роками. Її суть зводилася до застосування дипломатичного інструментарію врегулювання збройного конфлікту на Донбасі та уникнення дій, які, на думку лідерів країн ЄС, могли активізувати агресію РФ та ускладнити ситуацію.

3.2. Переоцінки зовнішньополітичних візій та підходів до континентальної безпеки після 24 лютого 2022 р.

Підступна повномасштабна збройна агресія РФ проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 р., викликана, окрім маніакального, безглузлого й нереалістичного наміру кремлівського керівництва здобути реванш та відродити імперський статус Росії після краху й розпаду СРСР, також європейським вибором України, послідовним курсом української влади на європейську та євроатлантичну інтеграцію, підтримуваним абсолютною

більшістю громадян України [35, с. 12].

Цього ж дня відбувся надзвичайний саміт Євросоюзу у зв'язку з агресією Росії проти України. Було погоджено перші пакети санкцій проти РФ. 27 лютого 2022 р. Євросоюз закрив небо для російських авіакомпаній, на початку березня це ж саме зробили США, а загалом – 36 країн світу. 21 березня 2022 р., на тлі розгортання російської агресії в Україні, на зустрічі міністрів закордонних справ та оборони 27 країн-членів ЄС у Брюсселі було ухвалено рішення про прийняття першої в історії спільної стратегії Євросоюзу в галузі безпеки й оборони під назвою “Стратегічний компас безпеки та оборони для Європейського Союзу, який захищає своїх громадян, цінності й інтереси та сприяє міжнародному миру і безпеці”, реалізація якого розрахована до 2030 р. У цьому документі ЄС, окрім іншого, було засуджено окупацію РФ Криму і закріплено визначення невмотивованої та несправедливої російської агресії проти України, що свідчило не лише про зміну ставлення, але і практичного підходу Євросоюзу в бік консолідації зусиль як у напрямку запровадження жорстких економічних санкцій проти РФ, так і надання Україні реальної потужної фінансової, гуманітарної, економічної і, що особливо важливо, військової допомоги [52, с. 129-130].

На загальній зустрічі послів ЄС Ж. Боррель відверто визнав, що ЄС припустився помилок у своїх підходах, зокрема в оцінці ситуації перед вторгненням РФ в Україну: “Війна в Україні триває. Ми не передбачали, наскільки ефективно Україна чинитиме опір. І ми не вірили, що війна буде. Я маю визнати, що коли американці говорили нам: “Вони нападуть”, то ми дуже неохоче в це вірили. Дуже добре пам’ятаю, як держсекретар Блінкін зателефонував мені і сказав: “Це станеться цими вихідними”, а вже за два дні вони (РФ) почали бомбити Київ. Але ми не вірили, що це станеться, і не передбачали, що Україна готова чинити опір так запекло і так успішно, як вона це робить. Безумовно, завдяки нашій військовій підтримці, без неї це було би неможливо, але ж і українці зі свого боку доклалися. Ми також не передбачали, що Путін може піти на масову мобілізацію та відкриті ядерні

погрози... Ви маєте пояснити світові, що означає його ставлення до Заходу і якими є справжні причини війни” [10].

28 лютого 2022 р., через 5 днів після початку повномасштабної російської агресії проти України, яка сколихнула весь цивілізований світ, Україна офіційно подала до Брюсселя заявку про вступ до ЄС і висловила сподівання, що ЄС, враховуючи обставини, зможе швидко почати цю процедуру. 1 квітня 2022 р. Київ, який залишався під тиском російських окупантів, відвідала голова Європейського парламенту Роберта Метсола. Вона запевнила, що Європарламент швидко розгляне заявку України на початок переговорів про вступ до ЄС. А 1 березня 2022 р. президенти держав-членів ЄС – Болгарії, Чехії, Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Словаччини та Словенії – виступили із спільною заявою, в якій зазначали про необхідність терміново надати перспективу членства в ЄС Україні та негайно розпочати переговори про членство за прискореною процедурою [49, с. 77; 78, с. 172].

І дійсно, вже 8 квітня президент Європейської Комісії Урсула фон дер Ляйен під час візиту до Києва офіційно передала В. Зеленському опитувальник, заповнення якого є необхідним кроком для надання Україні статусу кандидата в ЄС. Через 10 днів, 18 квітня, Україна передала заповнену першу частину опитувальника, що складався з 370 запитань на близько 40 сторінках і стосувався політичної та економічної проблематики. До речі, саме в цей день розпочалася друга фаза наступу Росії на Донбасі з метою повного контролю над територіями Донецької та Луганської областей і утримання сухопутного коридору з АР Крим. У відповідь Рада ЄС виділила Україні 1,5 млрд євро військової допомоги.

12 травня в Міністерстві закордонних справ РФ заявили, що Росія проти вступу України не лише в НАТО, але і до ЄС, а 14 травня уточнили, що якщо Євросоюз схвалить початок процедури вступу України до ЄС, це буде означати кінець об'єднання і буде свідчити, що воно керується суто геополітикою [56, с. 23-24].

Водночас, 20 квітня 2022 р. до Києва здійснив візит голова Європейської Ради Шарль Мішель. Він відвідав зруйновану російськими окупантами Бородянку, де запевнив, що “миру без справедливості не може бути”, а 9 травня 2022 р. він відвідав Одесу, де висловив стурбованість блокадою українських портів. 4 травня 2022 р. Європейська комісія оголосила шостий пакет санкцій проти РФ. Угорщині було запропоновано перехідний період до 2024 р., аби відмовитись від російської нафти. 6 травня у Варшаві за ініціативою урядів Польщі та Швеції відбулася міжнародна донорська конференція, учасники якої обговорили обсяги та способи допомоги Україні в час агресії Росії та для повоєнного відновлення [74, с. 111].

Відкриваючи конференцію, президент Європейської Ради Шарль Мішель заявив, що вона стане відправною точкою європейського “плану Маршалла” для України. У конференції взяли участь особисто чи онлайн президенти, прем’єр-міністри, представники урядів чи посли 37 держав світу. Виступаючи на її закритті, прем’єр-міністр Республіки Польща Матеуш Моравецький оголосив, що учасники конференції зібрали для України 6,5 млрд доларів, і заявив, що міжнародна спільнота повинна посилити санкції проти Росії, зокрема запровадити повне ембарго на газ і нафту, а також конфіскувати російські активи та федеральні резерви. 18 травня 2022 р. Європейська комісія рекомендувала виділити Україні кредит 9 млрд євро, а 19 травня 2022 р. Європейський парламент проголосував за скасування імпортних мит на товари з України [49, с. 78].

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну поставило зокрема німецький політичний істеблішмент перед викликом переоцінки наявних зовнішньополітичних підходів Німеччини як щодо Росії, так й забезпечення європейської безпеки. У своїй промові перед Бундестагом, канцлер О. Шольц зазначив, що президент Путін, здійснивши напад на Україну, створив нову реальність, і це вимагає однозначної відповіді. Окрім політичних заяв, уряд ФРН вирішив призупинити процес сертифікації “Північного потоку-2”,

підтримав ідею від'єднати деякі російські банки від системи SWIFT, та заговорив про поставки озброєнь Україні (мова йшла про заснування спеціального фонду для Бундесверу у розмірі 100 мільярдів євро для посилення військової спроможності Німеччини). Такі рішення продемонстрували відвернення від традиційної *Ostpolitik*. На додаток, було вирішено збільшити витрати бюджету на оборону до необхідних 2% ВВП в рамках членства у НАТО. Всередині самої Німеччини такі заяви О. Шольца були охарактеризовані як “революція у зовнішній політиці”, оскільки вони фактично перекреслили тривалі традиції [64].

Війна також унаочнила Берліну його політичну та енергетичну залежність від Росії, а також великий обсяг проблем у військовій сфері, зокрема неспроможність надати Києву той обсяг озброєнь, який він просить, через їх відсутність. Натомість передача наявних обсягів унеможливила би виконання Німеччиною функцій, покладених на неї як на члена НАТО. І це при тому, що ФРН має одну з найбільших та найсучасніших світових військових індустрій. У результаті Німеччина стикнулася з двома проблемами одночасно: усвідомленням провалу своєї оборонної/безпекової політики та політики щодо Росії, а, з другого боку, отримала звинувачення у недостатній підтримці України як від неї самої, так й від своїх партнерів по ЄС та НАТО. Відтак, Берліну довелося фактично на ходу вносити корективи до своєї безпекової політики, яка не змогла правильно визначити ієрархію загроз. І, оскільки Росія стала однією з ключових загроз європейській та міжнародній безпеці, то Німеччина змушена була трансформувати й свою політику щодо Москви. У своїй промові у травні 2022 р. міністр закордонних справ А. Бербок заявила, що “у найближчому майбутньому відносини із Росією Путіна можуть бути лише про безпеку від Росії, а не про безпеку із Росією” [61, с. 76; 74, с. 112].

Щодо військового виміру допомоги Києву позиція Берліну виявилася набагато складнішою, проте пов'язана вона із принципом миролюбності німецької зовнішньої політики. У ФРН відбувається фактично карколомна

зміна в мисленні щодо майбутньої ролі Берліну в забезпеченні європейської безпеки. Новий підхід повинен врахувати як історичний досвід Німеччини, так й наявну ситуацію у сфері безпеки та існуючі виклики. Як би це банально не лунало, але Берлін керується, насамперед, власними національними інтересами, а не інтересами Києва. І ідентичного розуміння безпекової ситуації не буде. Для Берліну війна в Україні це фактор трансформації розуміння безпеки в сучасному світі та її безпекової та зовнішньої політики, у результаті чого ФРН може стати однією з найпотужніших військових держав світу. Підтвердженням таких намірів можна вважати промову канцлера О. Шольца у вересні 2022 р. перед Бундесвером, у якій він заявив, що “Німеччина готова стати лідером європейської безпеки та повинна мати найкраще оснащені збройні сили у Європі” [59, с. 36].

30–31 травня 2022 р. відбувся саміт Євросоюзу, на якому Італія, Кіпр, Угорщина виступили проти розширення антиросійських санкцій. 11 червня 2022 р. у Києві відбулися переговори з головою Європейської Комісії Урсулою фон дер Ляйєн, яка вдруге після широкомасштабного вторгнення РФ відвідала Україну. Під час них зазначалося, що сім країн-членів ЄС поки що не підтримують надання Україні статусу країни кандидата на вступ до ЄС, зокрема, проти виступають Австрія, Данія, Нідерланди, Швеція, а Німеччина і Франція – проти спрощеної та прискореної схеми такого рішення.

Особливу позицію щодо російсько-української війни й підтримки України займало угорське керівництво, а французький президент розмірковував щодо можливого приєднання України та деяких інших країн до європейського співтовариства в іншому, позаєвросоюзницькому форматі, були певні вагання керівництва Німеччини, Австрії, Нідерландів, Данії і Швеції щодо надання Україні офіційного статусу кандидата на вступ до ЄС. Більше того, якщо 78 % європейців вважають, що влада Росії винна в ситуації, що склалася в Україні, то Болгарія і Кіпр – єдині дві країни ЄС, де більшість громадян були не згодні з тим, що російська влада відповідальна за

війну в Україні (46 і 52% відповідно) [35, с. 24].

Подібні думки висловлювали й окремі представники політичної еліти європейських держав. Зокрема, в газеті “Ле Фігаро” від 12 травня 2022 р. була надрукована стаття Анрі Гюено, радника колишнього президента Франції Н. Саркозі, в якій були використані кремлівські наративи щодо причин війни. Зокрема зазначалося, що “розширюючи НАТО на всі колишні країни Сходу до країн Балтії, трансформуючи Атлантичний альянс у Альянс антиросійський, просуваючи кордони Європейського Союзу до кордонів Росії, Сполучені Штати та Європейський Союз пробудили в росіян відчуття оточення, що було на початку всіх європейських війн. Західна підтримка революції Майдану, у 2014 р., проти проросійського уряду стала для росіян доказом, що їхні побоювання були обґрунтованими. Анексія Криму Росією та її підтримка сепаратистів на Донбасі своєю чергою дали Заходу відчуття, що російська загроза була реальною і що потрібно озброювати Україну, а це переконало Росію трохи більше, що Захід їй загрожував. Угода про стратегічне партнерство, укладена між Сполученими Штатами й Україною 10 листопада 2021 року, скріплюючи союз двох країн, що виразно спрямований проти Росії й обіцяє вступ України до НАТО, остаточно переконала Росію, що вона має атакувати до того, як уявний супротивник буде здатний це здійснити. Це збіг складних обставин 1914 року в чистому вигляді, що жахає” [35, с. 24-25].

30 травня у цій же газеті з’явилася стаття Рено Жірара “Війна в Україні: який шлях виходу?”, в якій автор пропонує зняти санкції з Росії, від яких зазнає збитків насамперед Європа і примусити за допомогою ООН росіян і українців сісти за стіл переговорів із “технічних питань” (експорт зернових, газопроводи тощо). В обох випадках тут йшлося, по суті, про т. зв. “збереження обличчя” диктатора країни-терориста Путіна [59, с. 36].

І це тоді, коли було відомо, що під час воєнних дій російські війська систематично порушували усі норми ведення війни та утримання полонених, вчиняючи акти геноциду українського народу, застосовували щодо

цивільного населення мародерство, фільтраційні табори, депортації, масові катування, зґвалтування, страти. Подібні публікації свідчили про спробу РФ через лояльних до неї зарубіжних політиків, експертів та інститутів, а також підривно діяльність своїх дипломатичних представництв за кордоном, нав'язати світу потрібний їй погляд щодо російсько-української війни та української історії і культури загалом [73, с. 142].

Проте, це все одно не принесло РФ бажаних успіхів, адже Єврокомісія й керівники держав-членів ЄС при ухваленні остаточного рішення щодо надання Україні офіційного статусу кандидата на вступ до ЄС не могли не враховувати того факту, що більшість європейців вважають Україну частиною європейської спільноти, а також того, що практично у всіх країнах-членах ЄС більшість підтримує вступ України до ЄС та схвалюють постачання в Україну військової техніки. США й понад 40 держав світу надають фінансову та військову підтримку Україні в її справедливій війні проти російських окупантів, а ЄС створив спеціальний “Європейський фонд миру” для посилення спроможності України в її війні проти держави-терориста; створена й активно діє контактна група з надання військової допомоги Україні “Рамштайн”, до складу якої входять представники близько 50 країн [21; 64].

Враховуючи всі ці фактори, Європарламент 9 червня 2022 р. підтримав резолюцію із зверненням до лідерів країн-членів ЄС надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС “як чіткий політичний сигнал солідарності з народом України”, а також рекомендував якомога швидше надавати Україні необхідну зброю. В документі чітко наголошувалося, що “стратегічна мета вільного світу – допомогти Україні в кінцевому підсумку завдати поразки російському агресору й відновити контроль над її територією у міжнародно визнаних кордонах” [44, с. 34].

Для переконання державних діячів тих країн, де є сумніви щодо надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС, президенти Польщі та Словаччини А. Дуда й З. Чапутова здійснили турне окремими країнами ЄС,

щоби переконати лідерів цих країн підтримати надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. Із подібними закликами звернулися до ЄС країни Балтії, а балканські країни Північна Македонія, Албанія та Чорногорія ухвалили спільну Заяву про підтримку України та заклик до ЄС надати їй офіційний статус кандидата на вступ.

Президент Європейської Ради Шарль Мішель в травні запропонував активізувати процес розширення ЄС, нагадавши, що, наприклад, переговори про його розширення на Західні Балкани затягуються і тривають уже майже 20 років, а сьогодні є запити на членство ще від України, Республіки Молдова і Грузії, тому слід терміново зробити крок вперед і створити новий імпульс для заохочення реформ і просування європейської інтеграції майбутніх членів ЄС. Звертаючись до президента В. Зеленського, він зазначив: “Ви знаєте, що ми знаємо, що ви і народ України воюєте за свою батьківщину, за майбутнє ваших дітей, за ваші свободи. Але ви також воюєте за наші спільні європейські принципи, цінності і демократичні права” [59, с. 36].

Вагоме значення мало прибуття в Україну 16 червня 2022 р. канцлера ФРН Олафа Шольца, президента Франції Емануеля Макрона і прем'єрміністра Італії Маріо Драгі, до яких приєднався президент Румунії Клаус Йоханніс, щоби засвідчити українському народу підтримку найбільших європейських держав. Причому це відбулося за день до того, як Єврокомісія повинна була надати висновок по заявці України на отримання статусу кандидата на членство в ЄС, що стане підставою для ухвалення політичного рішення на саміті лідерів ЄС 23-24 червня. Причому під час зустрічі з президентом України лідери держав висловилися за негайне надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС без жодних попередніх застережень. Все це дало підставу В. Зеленському після перемовин заявити, що “зараз Україна наблизилася до Євросоюзу найближче за весь час незалежності” [11].

Того ж дня – 16 червня – Дорадчий орган Європейської Комісії дав

позитивну відповідь щодо надання статусу кандидата в члени ЄС Україні, а наступного дня голова Єврокомісії офіційно оголосила її рішення про рекомендацію ЄР надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС без попередніх умов, хоча у висновку Єврокомісії містилися 7 пріоритетних завдань-рекомендацій, зокрема у сфері верховенства права, антикорупції, медіа та національних меншин, які Україні необхідно виконати найближчим часом. Заявка Молдови теж була підтримана, але з умовами, а Грузії поки що було відмовлено [73, с. 142].

Потрібно зазначити, що після позитивного рішення Єврокомісії головні скептики щодо європейської інтеграції України – спочатку Данія, а потім Нідерланди і Швеція заявили, що вони підтримають на саміті Європейської Ради 23–24 червня надання Україні статусу кандидата в члени ЄС. Нарешті, 23 червня 2022 р. Європейська Рада одноголосно визнала Україну (разом із Молдовою) офіційним кандидатом на вступ до ЄС, що стало історичною подією у взаємовідносинах України та ЄС і важливим політичним сигналом та свідченням реальної підтримки ЄС і усіма його державами-членами європейської перспективи України. Крім того, рішення Європейської Ради стало потужним політичним сигналом, що ЄС змінює своє ставлення до України від “політики сусідства та східного партнерства” до “політики розширення” [52, с. 128-129].

Наведені факти переконливо свідчать про те, що у громадян і у чиновників ЄС та лідерів країн-членів після 24 лютого 2022 р. суттєво змінилося ставлення до України і щодо її перспектив членства в ЄС, і це стало обнадійливим фактом і додатковим стимулом для нашої перемоги над російським агресором. На цьому, зокрема, наголосив головний дипломат ЄС Ж. Боррель, заявивши, що він ніколи не бачив у ЄС такої єдності, як для підтримки України з початком повномасштабного вторгнення РФ, а також зазначив, що ЄС має за мету підтримати Україну й допомогти їй повернути території, втрачені, в крайньому разі, після початку повномасштабної війни 24 лютого.

За прогнозами аналітиків Центру “Нова Європа”, Україна може стати привабливим місцем для європейських інвестицій уже після завершення російсько-української війни. Унікальність ситуації з Україною полягає в тому, що вона подала заявку на вступ до ЄС і отримала статус кандидата у розпал війни та потребуватиме значних фінансових надходжень для відбудови після її завершення, що може передбачати і особливий підхід із боку ЄС, зокрема розробку унікального комплексного механізму з відновлення України, який паралельно допомагав би їй у підготовці до повноправного членства в ЄС [35, с. 31].

5 вересня 2022 р. Україна вперше провела засідання Ради асоціації Україна-ЄС у новому статусі – як країна-кандидат на членство в ЄС, на якій було офіційно закріплено приєднання України з 1 жовтня до митних конвенцій про процедуру спільного транзиту і спрощення торгівлі, а отже, Україна стала 36-ю учасницею конвенцій держав щодо “митного безвізу”.

Загалом, в умовах російсько-української війни актуалізується необхідність розуміння європейською політичною елітою того, що без України великий проєкт формування об’єднаної Європи не може вважатися завершеним, а членство України в ЄС лише зміцнить це об’єднання демократичних держав.

Усвідомлення цього європейськими лідерами стає дедалі міцнішим. Про це зокрема засвідчують прийняті резолюції ЄС. Так, в резолюція Європейського парламенту від 6 жовтня 2022 року “Про ескалацію Росією її загарбницької війни проти України” закликала всі країни та міжнародні організації “однозначно засудити загарбницьку війну Росії та її спроби заволодіти територією силою та через фіктивні референдуми; закликає ЄС та його держави-члени активно співпрацювати з багатьма урядами, які зайняли нейтральну позицію щодо агресії Росії проти України, щоб створити сильний міжнародний спротив будь-яким змінам кордонів України силою та стати на захист міжнародного права” [15]. А вже 23 листопада Європарламент визнав РФ державою-спонсором тероризму [16].

19 січня 2023 р. була прийнята резолюція Європейського парламенту про створення трибуналу щодо злочину агресії проти України [17]. Особливо важливими є такі її пункти:

– російський злочин агресії проти України є явним і беззаперечним порушенням Статуту ООН, що не може залишитися без відповіді міжнародного співтовариства в інтересах глобальної безпеки та заснованого на правилах міжнародного порядку; повторює свій заклик до Комісії, віцеголови / верховного представника та держав-членів підтримати притягнення до повної відповідальності за всі злочини, вчинені Росією та її союзниками й проксі-військами під час їхньої агресивної війни проти України;

– підкреслює нагальну необхідність для ЄС та його держав-членів у тісній співпраці з Україною та міжнародним співтовариством, бажано через ООН, домагатися створення спеціального міжнародного трибуналу для переслідування злочину агресії проти України, вчиненого політичним та військовим керівництвом Російської Федерації та її союзниками й знайти юридично обґрунтований спільний шлях вперед у цьому питанні; вважає, що створення такого трибуналу заповнило би велику прогалину в поточній інституційній структурі міжнародного кримінального правосуддя та має ґрунтуватися на стандартах і принципах, які застосовуються до МКС, як викладено в Римському статуті;

– підготовча робота ЄС щодо спеціального трибуналу має розпочатися без зволікань, зосередитись на створенні механізмів для спеціального трибуналу у співпраці з Україною та підтримати українські та міжнародні органи влади у забезпеченні доказів, які будуть використані в майбутньому спеціальному трибуналі [17].

Проукраїнську позицію ЄС чітко засвідчує також прийнята 16 лютого 2023 р. “Резолюція Європейського парламенту про рік російського вторгнення та агресивної війни проти України”, в якій наголошено, що головною метою України є перемога у війні проти Росії, що розуміється як

здатність України витіснити всі сили Росії, її проксі та союзників з міжнародно визнаної території України; вважає, що ця мета може бути досягнута тільки через тривале, постійне і невпинне нарощування поставок в Україну всіх без винятку видів озброєнь. Також зазначається, що президент Путін, інші російські лідери та їхні білоруські союзники, які спланували та віддали відповідні накази розпочати цю агресивну війну проти України, мають бути притягнуті до відповідальності за вчинений ними злочин агресії; також наполягає на тому, що спільники, які сприяють російському режиму, також мають бути притягнуті до відповідальності за їхню роль у російській агресивній війні проти суверенної України [18]. 23 березня лідери ЄС схвалили план спільних закупівель мільйона боєприпасів для України протягом наступних 12 місяців [74, с. 112].

Отже, дата 24 лютого 2022 р. стала переломним моментом не лише для України, але для всієї Європи, а також значним викликом для міжнародної системи безпеки. Відтак, Європа постала перед викликом переосмислення основ своєї зовнішньої та безпекової політики. Зміни, які відбуваються у сучасному зовнішньополітичному європейському дискурсі, є настільки тектонічними, що не всі політики готові до їхнього прийняття, а окремі тривалий час намагаються зберегти попередній підхід щодо Росії. Проте ці зміни невідворотні, а їхнім результатом вже є перегляд підходу щодо Росії, так й України. Але головне – це зміни безпекової політики, яка передбачає посилення військової складової у забезпеченні національної безпеки та збільшення безпосередньої військової участі ЄС і НАТО у світових справах. Міжнародна спільнота отримає новий світовий порядок по завершенню російсько-української війни, і роль ЄС у ньому буде однією з ключових. Завданням зовнішньої політики України є розбудова таких відносин із ЄС і НАТО, аби вони максимально сприяли реалізації безпекових інтересів нашої держави.

3.3. Геополітичний контекст сучасного етапу російсько-української війни та місце і роль у ньому ЄС

З висоти сьогоднішнього дня абсолютно чітко зрозуміло, що з лютого 2014 р. РФ не просто вторглася на територію суверенної держави – України, а й почала фактичну “гібридну війну” проти Європи і всього демократичного світу, проти елементарних прав людини, проти всіх міжнародних правил співіснування у Європі і світі тощо.

Проте, відразу ж після тимчасової окупації Криму й початку “гібридної війни” РФ проти України та демократичного світу окремі західні політики стверджували, що Україні не місце в ЄС і НАТО. Наприклад, колишній президент Франції В. Жискара д’Естен вважав, що “Україна в тому вигляді, в якому вона існує, не в змозі функціонувати демократичним чином, тому необхідно, щоб вона реорганізувалася.... Точно можна сказати, що Україна не ввійде до європейської системи, це неможливо! Вона не володіє ні економічною зрілістю, ні достатньою політичною практикою. Її місце – між двома просторами, Росії та Європейського Союзу. З ними вона повинна підтримувати нормальні відносини”. Подібної думки дотримувався в 2015 р. і ще один колишній французький президент Н. Саркозі: “Україна повинна зберегти свою позицію моста між Європою і Росією, відмовитися від намірів вступити до НАТО і ЄС”. А президент Європейської Комісії Ж.-К. Юнкер у 2016 р. безапеляційно заявляв, що Україна не стане членом ЄС у найближчі 25 років. Канцлер Німеччини О. Шольц, своєю чергою, під час переговорів у Москві напередодні повномасштабного вторгнення РФ в Україну запевняв Путіна, що вступ Києва до НАТО “не станеться в найближчі 30 років” [35, с. 13].

Проте, станом на сьогодні Україна продемонструвала усьому демократичному світові відповідність найвищим стандартам демократії та стійку готовність захищати не лише свою самостійність і незалежність, але й спроможність стояти на захисті всього вільного світу.

Сучасна російсько-українська війна матиме, без сумніву, глобальні наслідки. Вже сьогодні, своїм героїчним супротивом брутальній російській агресії Україна вплинула і продовжує впливати на регіональні та глобальні процеси. Саме вона є тим рушійним чинником, який форматує сьогодні геополітичні підвалини нового світового порядку в першій половині ХХІ століття. Зокрема, після Другої світової війни Європа ще ніколи не була настільки об'єднаною, наскільки її об'єднав поки що лише кандидат до її елітного клубу – Європейського Союзу, український народ, який прийняв на себе удар варварської російської навали, щоби вкотре захистити і себе, і весь Європейський континент, по суті всю європейську, євроатлантичну цивілізацію [31, с. 54].

Ця війна привела до консолідації держав-членів Північноатлантичного альянсу, зміцнення воєнного потенціалу, активізації оборонної діяльності та розширення НАТО, зокрема за рахунок приєднання до нього традиційно нейтральних Фінляндії та Швеції, які через російську загрозу 18 травня 2022 р. подали офіційні заявки на вступ до Альянсу, що були прийняті до розгляду, і на початок серпня 2022 р. 23 країн-членів НАТО вже ратифікували протоколи про їх приєднання. А 30 вересня 2022 р., після проведення т. зв. “референдумів” на окупованій частині півдня України й підписання Путіним документів про “приєднання до складу Росії” цих територій, заявку на пришвидшений вступ до Північноатлантичного альянсу подала Україна [44, с. 34].

Російсько-українська війна також вплинула на послаблення протистояння двох наддержав – США й Китаю. Зокрема, 18 березня 2022 р. відбулися переговори між головою КНР Сі Цзіньпіном і американським президентом Дж. Байденом, під час яких обговорювалась також ситуація в Україні, щодо якої китайський лідер заявив, що “конфлікт в Україні не відповідає нічийим інтересам”.

Загалом, Китай зберігає проросійський нейтралітет щодо війни в Україні, одночасно наголошуючи, що він готовий докласти усіх зусиль для

припинення війни дипломатичним шляхом і підтримує суверенітет і територіальну цілісність України. Коментуючи позицію КНР щодо російсько-української війни, президент України В. Зеленський наприкінці травня 2022 р. зазначив, що, “на його думку, Китай обрав політику бути у стороні, і Україну на сьогоднішній день влаштовує ця політика” [68, с. 44].

Натомість РФ намагається залучити Китай до військового блоку у форматі “Шанхайської організації співробітництва” та поглиблює торговельно-економічну співпрацю з ним. У Кремлі були сподівання, що Пекін, скориставшись увагою США до російської агресії в Україні, силою вирішить тайванську проблему. Проте Китай більше залежить від торгівлі з ЄС і США, тому не готовий принести в жертву внутрішньополітичну стабільність та широкі зовнішньоекономічні зв’язки з Європою та США розв’язанню проблеми повернення Тайваню до КНР [68, с. 45].

Війна також вплинула на певне ускладнення взаємовідносин РФ із партнерами по БРІКС та ОДКБ, які змушені реагувати на російську агресію проти України, враховуючи обурення нею світового співтовариства. Наприклад, Індія дотримується в цьому питанні позиції “позитивного нейтралітету”, не підтримує дії РФ в Україні, не сприймає т. зв. “референдуми”, проведені на окупованих територіях, і виступає за мирне врегулювання “військового конфлікту”. Казахстан, своєю чергою, не визнає самопроголошені республіки “ДНР/ЛНР”. Азербайджан теж шукає формат відносин з Україною та Росією, щоби не увійти в російсько-українську війну, водночас надаючи Україні гуманітарну допомогу, а азербайджанські медіа часто виступають із проукраїнських позицій. Інших сусідів та союзників РФ також лякає її агресія проти України [32, с. 165].

До глобальних наслідків російсько-української війни слід віднести політичні (виключення РФ із цілої низки міжнародних організацій та інститутів) і економічні санкції проти Росії та її окремих громадян, а також витіснення Росії з ринку нафти та газу, а загалом же її всієї як держави-терориста – з міжнародної арени. Ще 11 березня 2022 р. країни ЄС ухвалили

т.зв. “Версальську декларацію”, у якій пообіцяли якнайшвидше відмовитися від імпорту російських енергоносіїв. А ЄС імпортує з РФ 45% природного газу, 25% нафти, 45% вугілля та 20% урану. Німеччина, наприклад, імпортує з РФ 46% газу і 37% нафти, а Угорщина на 85% залежна від РФ у постачанні газу, на 65% – нафти, на 100% – ядерного палива. Значною є залежність у цьому від Росії Словаччини та Болгарії. А прибутки від продажу нафти і природного газу становлять понад третину доходів бюджету РФ [79, с. 7].

Саме тому все більше держав, солідаризуючись з Україною, зокрема США, Велика Британія, Польща, країни Балтії, Фінляндія, Данія, Іспанія, виступають за негайний мораторій на купівлю енергоресурсів із РФ і вже поступово вводять його. А Рада ЄС 6 жовтня 2022 р. ухвалила вже 8-й пакет санкцій ЄС проти Росії у відповідь на її агресію проти України. В ньому, зокрема, йдеться про індивідуальні санкції проти фізичних та юридичних осіб (загалом нині під санкціями ЄС перебувають 1236 фізичних і 115 юридичних осіб РФ), розширення обмежень, окрім Донецької та Луганської областей, також на Херсонську й Запорізьку області, впровадження ліміту ціни на російську нафту, додаткові обмеження на імпорт із Росії на 7 млрд євро, нові експортні обмеження, спрямовані на скорочення доступу РФ до військових, промислових і технологічних товарів, обмеження для державних підприємств, на фінансові й ІТ-консультації та інші бізнес-послуги, запобігання обходу санкцій тощо [55, с. 96].

Загалом, російсько-українська війна негативно позначилася на світовій економіці, яка уповільнено виходила з рецесії, викликаної двома роками пандемії коронавірусу, починаючи з осені 2019 р. В Європі радикально зросли ціни на енергоносії та “забули” про протидію кліматичним змінами. Санкції та контр-санкції, за даними Світового банку, на 5% зменшили обсяги світової торгівлі. Були перервані різноманітні логістичні ланцюги постачання сировини, капіталів, робочої сили, товарів. Активна стадія війни загострила міграційне питання. Утримання майже 6 млн. українських біженців у країнах ЄС лише в 2022 р., за даними “BBC World Service”, коштувало 26 млрд євро.

Росія намагалася загострити продовольчу кризу у бідних африканських країнах, аби спровокувати додаткові хвилі біженців до країн ЄС. Кремль свідомо вдався до шантажу світу ядерною зброєю, енергетичною зброєю, продовольчою зброєю. Одночасно РФ стимулювала низку країн Азії, Африки, Латинської Америки дистанціюватись від послідовної підтримки України. Китай фактично відкинув пропозиції США щодо підтримки західних санкцій проти РФ, а китайська пропаганда коментує дії РФ в Україні у наративах кремлівської пропаганди. Індія сприймала нейтралітет у цьому питанні як підтримку балансу сил та інтересів між світовими потугами. Російська агресія проти України стимулювала зміцнення економічних зв'язків у форматі БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південно-Африканська республіка) [59, с. 36].

У східноєвропейському регіональному вимірі російська агресія проти України поставила під питання виживання білоруської незалежності. Водночас російська агресія стимулювала формування нових регіональних об'єднань. Україна, Молдова, Грузія створили “Асоційоване тріо”, аби координувати просування до повноцінного членства в ЄС. Зміцнюється “Люблінський трикутник” у складі України, Польщі, Литви. Стратегічним союзником країн “Люблінського трикутника” стала Велика Британія [56, с. 24].

Крім того, російсько-українська війна продемонструвала неефективність діяльності міжнародних організацій та інституцій, зокрема ООН та ОБСЄ, які повинні були попередити цю війну і не спромоглися зробити цього, а отже вони, безумовно, потребуватимуть глибокого реформування й оновлення миротворчої діяльності відповідно до нових загроз і викликів глобального світу, що трансформується на наших очах.

Російсько-українська війна має суттєвий вплив на трансформацію всієї системи сучасних міжнародних відносин. Для періоду модерну властивим був блоковий підхід до забезпечення безпеки. Постмодерна система міжнародної безпеки вибудовується на основі поєднання ієрархічних і

мережевих характеристик міжнародної системи. Формування нової системи міжнародної безпеки ускладнюється різними чинниками: інерційним опором будь-яким змінам; вирішенням конфліктів за принципом: один суб'єкт виграв – інший програв; не всі суб'єкти міжнародної спільноти беруть участь в ухваленні рішень; дисципліна підтримується за рахунок сили та приниження; зроблені помилки не визнаються, що продукує відчуття незахищеності від образливих і насильницьких дій; ігнорується аналіз досвіду конфліктів, що виникають, тощо [50, с. 83].

Можна сказати, що на наших очах формується загроза зникнення світу, заснованого на демократичних правилах, адже ключовим інструментом вирішення конфліктів є сила у всіх її проявах. До появи багатопольярного світу формується світ конкуруючих військових блоків. Росія, наприклад, намагається залучити Китай до військового блоку у форматі “Шанхайської організації співробітництва” [68, с. 46].

Після 24 лютого 2022 р. світ постійно балансує на межі чергової гарячої світової війни. Президент ФРН Ф.-В. Штайнмайєр з цього приводу заявив, що війна Росії проти України поставила хрест на ідеї спільного європейського дому, стала причиною посилення динаміки геополітичних і геоекономічних змін, і світ перебуває “на порозі нової ери”, і “наслідки цих змін непередбачені”. “Ми повинні зробити наші демократії, нашу економіку стійкими, не забуваючи про наші цілі – світовий порядок, заснований на правилах, і ліберальна, справедлива і сприятлива для клімату глобальна економіка”, – наголосив він. А экс-прем'єр міністр Великої Британії Тоні Блер попереджає, що ера політичного й економічного домінування Заходу підходить до кінця через дії Росії в Україні, відбувається зміцнення Китаю як “другої наддержави” світу, і тому західним державам необхідно збільшити витрати на оборону для збереження своєї воєнної переваги, одночасно поширюючи свою “м'яку силу”, будуючи зв'язки з країнами, що розвиваються [31, с. 57].

Президент США Джо Байден під час літньої 2022 р. поїздки на

Близький Схід теж пообіцяв країнам регіону допомагати протистояти впливу Китаю, Росії або Ірану. А високий представник ЄС із зовнішньої та безпекової політики Жозеп Боррель у резонансному виступі на загальній зустрічі послів ЄС у Брюсселі 10 жовтня 2022 р., аналізуючи нову реальність, що виникла за останні місяці та роки, наголосив, що “ми увійшли у світ, де панує радикальна невизначеність... Невизначеність перетворилася на правило. Події, які мали б ніколи не відбутися, відбуваються одна за одною”. Він, зокрема, дав розгорнуту характеристику сучасного світу, де панують: “безладна багатополлярність”, “структуроутворююча конкуренція між США і Китаєм”, “глобальна конкурентна боротьба за доступ до стратегічних сфер”, “тренд на авторитаризм”, “зростання націоналізму, ревізіонізму плюс політика ідентичності” [32, с. 165].

Отже, одним із принципово важливих наслідків цієї війни, особливо для нас, українців, є суттєве поглиблення взаємовідносин України та Європейського Союзу, а по суті – початок принципово нового етапу їх розвитку, який врешті-решт повинен привести нашу країну до повноправного членства в ЄС, попри те, що РФ і це міжнародне об’єднання через підтримку й допомогу Україні у її протистоянні російському агресору оголосила, поряд із НАТО, ворожим і виступає проти його розширення на Схід.

ВИСНОВКИ

Отже, події російсько-української війни, починаючи з 2014 р., суттєво вплинули на лише на регіональну політику і безпекову ситуацію в Європі та на пострадянському просторі. Вони викликали більш масштабні, далекосяжні і глибинні геополітичні та гео економічні зрушення в Європі та всьому світі.

Відтак, проблема українсько-російської війни упродовж 2014 – 2022 рр. займала вагоме місце у зовнішній політиці ЄС, адже за весь час її тривання в різних проявах, масштабною й інтенсивністю відбулися тектонічні зміни не лише у відносинах Києва і Москви. Так, російська агресія завдала саме Україні безпрецедентних людських, територіальних, економічних втрат і з усього модельного ряду міждержавних відносин (не говорячи про війну як таку) залишила саме Україні на тривалий період формат конфронтаційного співіснування з Росією – обмеженого, вимушеного, холодного – в залежності від поточної ситуації. Але важливо розуміти, що російсько-українська “гібридна” війна не є локальним, периферійним конфліктом, адже агресія Кремля несе не лише загрозу державності України, її суверенітету, а й єдності ЄС, загалом політичному устрою Європи.

В контексті перебігу російсько-української війни в ЄС поступово утверджувалося розуміння того факту, що тактичними завданнями російської гібридної агресії є поступова дискредитація і розмивання базових європейських цінностей, об’єднуючих країни ЄС, дезорієнтація громадської думки, формування впливового проросійського лобі в європейському істеблішменті, сприяння поглибленню розбіжностей між європейськими державами та інституціями ЄС. Тобто, сьогодні з боку РФ йдеться вже не про відсіч європейського впливу на пострадянському просторі – “зоні привілейованих інтересів” Кремля, а про ведення масштабної гібридної експансії саме на теренах ЄС з метою максимального послаблення розвалу ЄС, мінімізації американської присутності на континенті і переформатування усталеного європейського політичного устрою за російським сценарієм.

Тому вкрай важливим в контексті зовнішньополітичної стратегії ЄС є пошук адекватних, ефективних відповідей, формування спільної політики протистояння російській експансії щодо України.

Після тривалої фази гібридної війни (2014–2022 рр.), в якій Кремль прагнув домогтися власних стратегічних цілей в Україні та регіоні, комбінуючи воєнні та невоєнні методи їх досягнення, ситуація радикально змінилася з 24 лютого 2022 р. Відтоді попередня ідеологічна та пропагандистська маскіровка дійсних цілей війни (ми – не сторона конфлікту, в Україні йде громадянська війна і таке інше) була майже повністю відкинута, а російські війська почали активні наступальні дії водночас вдираючись на Півночі, Сході й Півдні України. Брутальність збройної атаки проти України не залишила вибору державам західної демократії, які були вимушені визнати цю атаку нападом на європейські та євроатлантичні демократичні цінності. Це стало проявом чергового етапу російської “гібридної війни” проти Заходу.

В контексті російсько-української війни зовнішня політика ЄС надзвичайно багатогранна і змінювалася й змінюється із кожним геополітичним поштовхом, із кожною подією на фронті. З 2014 р. країни ЄС намагаються введенням санкцій зупинити агресора, дати йому формальну відсіч, яка допоможе змінити майбутнє на краще. Багато держав обмежувалися не лише заявами, вони проводили саміти, переговори, здійснювали політичну, фінансову та гуманітарну підтримку України, більшість держав Балтії та Вишеградської четвірки висловлювали підтримку обмежень санкціями щодо країни-агресора.

Незважаючи на відмінність оперативних позицій урядів центральноєвропейських держав щодо шляхів завершення російсько-української війни, обсягу та формату санкцій, які ЄС повинен накласти на Росію та її представників, європейські лідери переконані, що в умовах ймовірного тривалого конфлікту та його довготермінових наслідків, країни Європи повинні покладатися одна на одну у їх вирішенні, що також

підтверджує об'єктивну взаємозалежність цих суспільств, незважаючи на конфлікти, які виникають в середовищі їх політикумів та соціумів та подеколи кардинально різні заяви щодо характеру російсько-української війни.

Таким чином, в процесі перебігу російсько-української війни упродовж 2014 –2022 рр. виокремлюється цілий ряд періодів, в межах яких були окремі етапи і фази, відбувалися військові операції та битви, дипломатичні перемовини та геополітичні комбінації, внутрішньоукраїнські події та міжнародні процеси. Для України та українського народу ця війна – це боротьба за право на вільне існування не лише Української Держави, а й української нації. Визначаючи стратегію зовнішньої політики ЄС, його лідери сьогодні визнають, що допомога у вирішенні українських проблем – засіб забезпечити свою країну, її регіони від наслідків війни: її можливого поширення на власні території, засилля біженців, які можуть стати тягарем для економіки, не повернувшись додому, затягування з розв'язанням конфлікту, що призведе до ланцюгової реакції криз в Європі. Все це сьогодні чітко усвідомлюється і сприймається європейським співтовариством, яке докладає значних зусиль в справі наближення перемоги України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

І. Джерела

1. «Або ми дружимо, або нас розвалить Росія». Як змінюється ставлення президента Франції до Путіна?», 2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbass-realii/30389836.html>
2. Британія запровадила нові санкції проти РФ // Голос України. 2022. 15 березня. URL: <http://www.golos.com.ua/news/154012>
3. Верховна Рада України: офіційний веб-портал: Міжнародна діяльність. Міжнародні парламентські організації. Парламентська асамблея Ради Європи. Резолюції, декларації, рекомендації. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/organizations.mpo_info?o_id=64
4. Війна в Україні та її наслідки для ЄС – Блог Високого представника ЄС Жозепа Борреля 16.03.2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/війна-в-україні-та-її-наслідки-для-єс-блог-високого-представника-єс-жозепа_uk?s=232
5. Ворожбит О. Ні кроку назад. Німеччина як локомотив санкцій проти РФ // Український тиждень. 2014. № 32 (352). 8 серпня. URL: <https://tyzhden.ua/ni-kroku-nazad-nimechchyna-ia-ekonomotyv-sanktsij-proty-rf/>
6. «ЄС – Росія: міфи про санкції». URL: <https://zn.ua/ukr/international/yes-rosiya-mifi-pro-sankciyi-.html>.
7. «Загальні узгоджені висновки Паризького саміту в Нормандському форматі 9 грудня 2019 року». URL: <https://www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogo-samituv-normandskomu-58797>
8. Кравченко В. Німеччина. Мотор санкцій у човні ЄС // Дзеркало тижня. 2015. 24 липня. URL: <https://zn.ua/ukr/international/nimechchina-motor-sankciy-u-chovni-yes-.html>
9. Ми вступили з РФ у геостратегічну суперечку через Україну... Виклад позиції стосовно Росії (Позиція фракції ХДС/ХСС у Бундестазі) //

- Володимир Ар'єв: офіційний сайт (ariev.info). 2016. 2 грудня. URL: <http://ariev.info/?p=1578>
10. Ми входимо в ідеальний шторм»: Виступ топ-дипломата ЄС про нову світову реальність. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/10/12/7148529/>
11. ОП оголосив результати зустрічі Зеленського з Макроном, Шольцом та Драги. URL: https://novyny.online.ua/op-ogolosiv-rezultati-zustrichi-zelenskogo-z-makronomsholtsom-ta-dragi_n846038/
12. ПАРЄ проголосувала за негайне виведення військ РФ з Криму // Українська правда. 2014. 9 квітня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/9/7021914/?attempt=1>
13. Повний текст заяви за підсумками переговорів у Женеві з українського питання. URL: http://dt.ua/POLITICS/povniy-tekst-zayavi-za-pidsumkami-peregovoriv-uzhenevi-z-ukrayinskogo-pitannya-141885_.html.
14. «5 нормандських зустрічей до Зеленського. Як кожна з них змінила хід війни на Донбасі». URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/9/7234195/>.
15. Резолюція Європейського парламенту від 6 жовтня 2022 року про ескалацію Росією її загарбницької війни проти України // Європейський парламент 2019–2024. Ухвалені тексти. URL: https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/256197/0164_T_Resolution%20on%20Russias%20escalation.pdf
16. Резолюція Європарламенту від 23 листопада 2022 року про визнання Російської Федерації державою-спонсором тероризму // Європейський парламент 2019–2024. Ухвалені тексти. URL: <https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/260974/1267924UK.pdf>
17. Резолюція Європейського парламенту від 19 січня 2023 року про створення трибуналу щодо злочину агресії проти України // Європейський парламент 2019–2024. Ухвалені тексти. URL: <https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/265562/1270878UK.pdf>

18. Резолюція Європейського парламенту від 16 лютого 2023 року про рік російського вторгнення та агресивної війни проти України // Європейський парламент 2019–2024. Ухвалені тексти. URL: <https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/267438/1273091UK.pdf>
19. Росія – агресор...: повний текст заяви саміту Україна – ЄС // Європейська правда. 2018. 9 липня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/07/9/7084121/>
20. Смолій В., Кульчицький С., Якубова Л. Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи (Аналітична доповідь). Київ: Ін-т історії України НАН України, 2016. 616 с. URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Smolii_Valerii/Donbas_i_Krym_v_ekonomichnomu_suspilno-politychnomu_ta_etnokulturnomu_prostori_Ukrainy_istorychnyi_d.pdf
21. Стратегічний перегляд Європейської політики сусідства, співвідношення ЄПС та «Східного партнерства» з точки зору інтересів України. URL: <http://ukrainee.u.mfa.gov.ua/ua/page/open/id/2913>
22. Усна історія російсько-української війни (2014 – 2015 роки) / За ред. В. Мороко. Вип. 1. Київ: К.І.С., 2015. 176 с. URL: http://old.uinp.gov.ua/sites/default/files/usna_istoriya_viyuni.pdf
23. Усна історія російсько-української війни (2014 – 2016 роки) / За ред. Г. Васильчука, В. Мороко. Вип. 2. Київ: К.І.С., 2016. 464 с. URL: http://old.uinp.gov.ua/sites/default/files/usna_istoriya_rosiysko-ukrayinskoyi_viyuni_2014-2016_vipusk_2.pdf
24. Усна історія російсько-української війни (2014 – 2016 роки) / За ред. В. Мільчева, В. Мороко. Вип. 3. Київ: К.І.С., 2017. 200 с. URL: http://old.uinp.gov.ua/sites/default/files/usna_istoriya_rosiysko-ukrayinskoyi_viyuni_2014-2016_vipusk_3.pdf

25. Усна історія російсько-української війни (2014 – 2018 роки) / За ред. В. Мороко. Вип. 4. Київ: К.І.С., 2018. 384 с. URL: <https://old.uinp.gov.ua/sites/default/files/war-2014-2018.pdf>
26. Усна історія російсько-української війни (2014 – 2019 роки) / За ред. В. Мороко. Вип. 5. Київ: К.І.С., 2019. 432 с. URL: <https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/usna-istoriya-rosiysko-ukrayinskoji-viyny-2014-2019-roky-vyp-5/zavantazhyty/usna-istoriya-rosiysko-ukrayinskoji-viyny-2014-2019-roky-vyp-5pdf>
27. Фінляндія й Швеція офіційно подали заявки на вступ до НАТО // Укрінформ. 2023. 13 квітня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3485926-finlandia-j-sveciaoficijno-podali-zaavki-na-vstup-do-nato.html>
28. Чим закінчилися переговори в Мінську: документи і заяви сторін. URL: http://dt.ua/POLITICS/chim-zakinchilisy-peregovori-v-minsku-dokumenty-i-zayavi-storin-164053_.html
29. Як зберегти Україну на шляху реформ: неpubлічна доповідь країн-членів ЄС // Європейська правда. 2018. 19 березня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/03/19/7078931/>

II. Література

30. Баскакова А. С. Кримська криза та російсько-українська війна: погляд із позиції політичного неореалізму // Актуальні проблеми філософії та соціології. 2021. Вип. 29. С. 93–99. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/aprxfc_2021_29_18%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/aprxfc_2021_29_18%20(1).pdf)
31. Безега Т. Геополітична складова російсько-української війни // Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російсько української війни: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23 вересня 2022 року) / Ю. Остапець, М. Палінчак (голови редкол.); відповідальні за випуск: М. Вегеш, В. Гиря. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2022. С. 49–58. URL:

- https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/45788/1/Остапець_Парламентські%20вибри%20Італія%2С%20Швеція_2022.pdf
32. Бендас Ю. Фактори впливу на зміни в геополітичному просторі сучасності // Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російсько української війни: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23 вересня 2022 року). Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2022. С. 163–167. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/45788/1/Остапець_Парламентські%20вибри%20Італія%2С%20Швеція_2022.pdf
33. Бертолон О. Позиція офіційного Будапешта відносно війни в Україні під час виборчої кампанії до парламентських виборів в Угорщині // Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російсько української війни: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23 вересня 2022 року) / Ю. Остапець, М. Палінчак (голови редкол.); відповідальні за випуск: М. Вегеш, В. Гиря. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2022. С. 37–41. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/45788/1/Остапець_Парламентські%20вибри%20Італія%2С%20Швеція_2022.pdf
34. Валєєва Ю. Виклики європейській архітектурі безпеки: український контекст // Зовнішні справи: Суспільно-політичний журнал. Київ: ДП “Політика і час”, 2014. № 9. С. 8–15. URL: <https://uaforeignaffairs.com/uk/archive>
35. Віднянський С. Україна – Європейський Союз: новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни 2014–2022 рр. // Міжнародні зв’язки України: наукові пошуки і знахідки, 2022. Вип. 31. С. 10–37. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/articles-2153607.pdf%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/articles-2153607.pdf%20(3).pdf)
36. Гай-Нижник П. П. Революційні події в Україні: боротьба за право вибору і національну гідність (листопад 2013 р. – лютий 2014 р.) // Гілея. 2018. Вип. 132 (№ 5). С. 100–112. URL:

- https://shron3.chtyvo.org.ua/Hai-Nyzhnyk_Pavlo/Revoliutsiini_podii_v_Ukraini_borotba_za_pravo_vyboru_i_natsionalnu_hidnist.pdf?
37. Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. К.: «МП Леся», 2017. 332 с. URL: <http://ndiu.org.ua/images/book/ros-proty.pdf>
 38. Гай-Нижник П. Російсько-українська війна – Війна за Життя (2014–2022 рр.): періодизація // Українознавство. 2022. № 1. С. 51–76. URL: http://hai-nyzhnyk.in.ua/downloads/2022doc_war.pdf
 39. Гай-Нижник П. П. Руйнація і поглинання: плани керівництва Російської Федерації щодо розколу і зруйнування держави Україна (2014–2015 рр.). Гілея. 2018. Вип. 134 (№ 7). С. 358–370. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/gileya_2018_134_90.pdf
 40. “Гібридна” війна Росії – виклик і загроза для Європи / Укр. центр екон. і політ. дослідж. ім. Олександра Разумкова. Київ, 2016. 92 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/Material_Conference/2016_12_14/GIBRID-WAR-FINAL-1-1.pdf
 41. Гібридна війна: in verbo et in praxi: монографія / Донецький національний університет імені Василя Стуса / під. заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Вінниця : ТОВ «НіланЛТД», 2017. 412 с. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/3781-Текст%20статті-7599-1-10-20170524.pdf>
 42. Головка В. Україна в умовах антитерористичної операції та російської збройної агресії (2014 р.) // Український історичний журнал. 2015. № 3. С. 176–193.
 43. Горюнова Є. О. Кримський аспект антиросійських санкцій Європейського Союзу // Гілея: науковий вісник: збірка наукових праць. 2018. № 135. С. 403–407.

44. Гуменюк Б. І. Роль і місце України в новій системі європейської безпеки // Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності: зб. матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Київ, 15 квітня 2022 р. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. С. 32–35. URL:
<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38236/Pisliavoiennyi%20svit.pdf?sequence=1>
45. Давлєтов О., Черкасов С. Польські аналітичні центри з дослідження проблем зовнішньої політики та дипломатії: особливості організації та основні напрямки діяльності // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: УКРАЇНА І СВІТ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ» (30 червня 2022 р.). Суми, 2022. С. 21–28. URL:
https://history.sspu.edu.ua/images/2022/conferences/2022/e-books/Conference_2022_.pdf
46. Даниленко С., Авер'янова Н., Воропаєва Т., Дроботенко М. Стратегія «розумної сили» як ключова передумова перемоги України в російсько-українській неоімперській війні // Українознавчий альманах. Випуск 30. 2022. С. 43–53. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/453-711-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/453-711-1-SM%20(1).pdf)
47. Європейський Союз : навч. посіб. / [А. О. Бояр (кер. авт. кол.), Н. П. Карпчук, Н. І. Романюк та ін.]; за ред. А. О. Бояра, С. В. Федонюка. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 600 с. URL:
https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2021-01/European_Union_textbook_0.pdf
48. Європейський Союз у мінливому світі: Монографія / В. В. Копійка, С. О. Маковський, М. А. Миронова та ін.; за ред. В. В. Копійки. Київ: О. Зень, 2022. 219 с. URL: https://e-learning.iir.edu.ua/pluginfile.php/5230/mod_book/chapter/1110/EU%20in%20a%20Changing%20World_monographia.pdf

49. Запухляк В., Прінц В. Європейська підтримка України в умовах російської агресії // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародні відносини: Україна і світ в умовах воєнних викликів» (30 червня 2022 р.). Суми, 2022. С. 76–79. URL: https://history.sspu.edu.ua/images/2022/conferences/2022/e-books/Conference_2022_.pdf
50. Киридон А., Троян С. Російсько-українська війна 2014–2022 рр.: екзистенційний вимір // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародні відносини: Україна і світ в умовах воєнних викликів» (30 червня 2022 р.). Суми, 2022. С. 82–83. URL: https://history.sspu.edu.ua/images/2022/conferences/2022/e-books/Conference_2022_.pdf
51. Козирська А. Республіка Польща в Раді Безпеки Організації Об'єднаних Націй (2018–2019) і українське питання // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Вип. 31: міжвідомчий збірник наукових праць. Головний редактор Степан Віднянський. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2022. С. 38–61. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/46795/1/МЗУ.%20Наукові%20пошуки%20і%20знахідки.%20Випуск%2031.pdf>
52. Колупов М. Взаємодія України та центральноевропейських країн у відношенні російської агресії та їх політико-ідеологічні наслідки // Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російськоукраїнської війни : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23 вересня 2022 року). Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2022. С. 126–130. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/45788/1/Остапець_Парламентські%20вибри%20Італія%20С%20Швеція_2022.pdf
53. Кондратенко О. Східноєвропейський контекст зовнішньої політики України: криза чи шанс? // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2019.

- Вип. 2. С. 224–268. URL:
file:///C:/Users/Admin/Downloads/nzipped_2019_2_14.pdf
54. Лавриненко Г.А. Політична турбулентність в країнах ЄС як наслідок російсько-української війни // Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російськоукраїнської війни : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23 вересня 2022 року) / Ю. Остапець, М. Палінчак (голови редкол.); відповідальні за випуск: М. Вегеш, В. Гиря. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2022. С. 47–49. URL:
https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/45788/1/Остапець_Парламентські%20вибри%20Італія%2С%20Швеція_2022.pdf
55. Лапа І. Міжнародна фінансова допомога Україні з початку повномасштабної війни з РФ // Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російськоукраїнської війни : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23 вересня 2022 року). Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2022. С. 94–97. URL:
https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/45788/1/Остапець_Парламентські%20вибри%20Італія%2С%20Швеція_2022.pdf
56. Лендъел М. Регіональна стійкість Центральної Європи у контексті нового етапу російсько-української війни // Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російсько української війни: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23 вересня 2022 року) / Ю. Остапець, М. Палінчак (голови редкол.); відповідальні за випуск: М. Вегеш, В. Гиря. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2022. С. 20–25. URL:
https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/45391/1/Лендъел_стійкість_війна_матеріали%20конференції_2022.pdf
57. Лісничук О. Проросійське політичне лобі в країнах Євросоюзу в контексті кризи на Донбасі // Наукові записки. 2015. Вип. 5–6 (79–80).

- С. 65–99. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/lisnychuk_prorosiiske.pdf
58. Лисенко О. Є. Феноменологія війни Росії проти України як об'єкт гуманітарних досліджень (за матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 25 травня 2022 р.) // Вісник Національної академії наук України. 2022. № 7. С. 85–98. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/185265/23-Lysenko.pdf?sequence=1>
59. Мазур В. Трансформаційні тенденції розвитку дипломатії в сучасних міжнародних відносинах // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: УКРАЇНА І СВІТ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ» (30 червня 2022 р.). Суми, 2022. С. 34–37. URL: https://history.sspu.edu.ua/images/2022/conferences/2022/e-books/Conference_2022_.pdf
60. Маркітантов В. Ю., Рибщун О. В., Столяр Ю. В. Російська гібридна війна: від доктрини до тактики. Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський: Рута, 2018. 232 с.
61. Мельничук В. Російсько-українська війна як чинник впливу на зміст регіонального виміру міжнародного співробітництва // Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російськоукраїнської війни : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23 вересня 2022 року) / Ю. Остапець, М. Палінчак (голови редкол.); відповідальні за випуск: М. Вегеш, В. Гиря. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2022. С. 74–78. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/45788/1/Остапець_Парламентські%20вибри%20Італія%2С%20Швеція_2022.pdf
62. Месежников Г. Інформаційна агресія Кремля у Центральній та Східній Європі // Міжнародний науковий вісник. Випуск 1-2 (23-24). Матеріали

- круглого столу «Загрози міжнародній безпеці в Карпатському регіоні» (м. Ужгород, 22 квітня 2021 р.) і міжнародної інтернет-конференції «Євроінтеграційні аспекти розвитку вищої освіти України в контексті сучасних викликів і трендів» (м. Ужгород, 22-23 квітня 2021 р.) Ужгород, 2021. С. 76–91. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/242071-Текст%20статті-555302-1-10-20211011.pdf>
63. Миронова М.А. Спільна зовнішня політика та політика безпеки ЄС: конспект лекцій. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, Центр досконалості Жана Моне, 2022. 111 с. URL: https://e-learning.iir.edu.ua/pluginfile.php/26416/mod_book/chapter/1140/Mironova%20CFSP%20Collection%20of%20lectures.pdf
64. Миронова М. А. Східний вимір європейської політики сусідства: виклики для зовнішньополітичної стратегії ЄС. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/2596-9421-1-PB.pdf>
65. Мишкіна О. Образ України в американській газеті «The New York Times» у 2015 р. // Наукові дослідження українського медійного контенту: соціальний вимір. 2017. № 1. С. 51–61. URL: <http://www.journ.univ.kiev.ua/ndumk/>
66. Моделі і ціна врегулювання конфлікту на Донбасі: міжнародний досвід та українські реалії. Київ: Міжнародний фонд «Відродження», 2016. 28 с. URL: <https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/donetsk.pdf>
67. Окладна М., Яковюк І., Дядик В. Дипломатична служба Європейського Союзу: становлення й розвиток // Право та інноваційне суспільство. 2021. № 2 (17). С. 22–29. URL: https://apir.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Okladnaya_Yakovyuk_Dyadyk17.pdf
68. Олійник О. Позиція Китаю щодо воєнної агресії РФ проти України // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції

- «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: УКРАЇНА І СВІТ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ» (30 червня 2022 р.). Суми, 2022. С. 43–47. URL: https://history.sspu.edu.ua/images/2022/conferences/2022/e-books/Conference_2022_.pdf
69. Офіцинський Ю. Сучасна російсько-українська війна (за матеріалами газети «The New York Times» 2013 – 2017 років). Ужгород: РІК-У, 2018. 312 с. URL: <https://nsku.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/vijna2014.pdf>
70. Російська агресія проти України: правда і вигадки, причини і наслідки / авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. Київ: «МП Леся», 2018. 435 с. URL: <http://ndiu.org.ua/images/book/ros-agres.pdf>
71. Сидорук Т. В. Роль Німеччини у формуванні спільної позиції ЄС щодо російсько-українського конфлікту // Стратегічні пріоритети. 2015. № 3. С. 33–37. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/spa_2015_3_7.pdf
72. Східна політика Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи: Монографія [за наук. ред. Я. Турчин, Т. Астратович-Лейк, О. Горбача]. Львів-Olsztyn: «РОМУС-ПОЛІГРАФ», 2021. 230 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2021/pages/14947/forum-monografiya-maket.pdf>
73. Годоров І. Безпековий вимір міжнародних відносин в Східній та Центральній Європі в контексті російської агресії // Політичне життя. 2022. № 1. С. 138–144. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/12045-Текст%20статті-23899-1-10-20220414%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/12045-Текст%20статті-23899-1-10-20220414%20(3).pdf)
74. Толстов С. Міжнародно-політичні аспекти забезпечення оборонного потенціалу України в умовах російсько-української війни 2022 р. // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародні відносини: Україна і світ в умовах воєнних викликів» (30 червня 2022 р.). Суми, 2022. С. 110–113.

- URL:https://history.sspu.edu.ua/images/2022/conferences/2022/e-books/Conference_2022_.pdf
75. Толстов С. В. Позиція США і ЄС щодо врегулювання конфлікту на сході України // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: Міжнародні відносини. 2015. С. 16–21. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/2808-10282-1-PB.pdf>
76. Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси. монографія. За ред. чл.-кор. НАН України С.В. Віднянського. Київ: Інститут історії України НАН України, 2020. 814 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30836/1/Україна%20в%20історії%20Європи.pdf>
77. Українська призма: Зовнішня політика 2021. Аналітичне дослідження // ГО «Рада зовнішньої політики “Українська призма”», Фонд ім. Ф. Еберта. ТОВ «Вістка». Київ, 2022. 328 с. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/19293.pdf>
78. Федорчак Т. Чеська Республіка у «війні санкцій» ЄС проти Російської Федерації // Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент, 2022. Т. 10. С. 163–183. URL: <https://journals.chnu.edu.ua/index.php/mediaforum/article/view/311/234>
79. Химичук А., Стеблівський Р., Пашкіна А. Санкційна політика проти Росії: прогалини і схеми обходу. Київ, 2022. 30 с. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2022/07/trap-aggressor_sanctions.pdf
80. Хімяк А. В. Роль ФРН у врегулюванні російсько-українського конфлікту // Гілея: науковий вісник. 2017. Вип. 124. С. 335–340. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/gileya_2017_124_84%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/gileya_2017_124_84%20(1).pdf)
81. Хмель А. О. Зовнішня політика країн Європейського Союзу: методичні вказівки. Миколаїв: Видво ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 152 с.

82. Чернега П, Луцкай В. Загарбницька війна Росії проти України 2014-2022 рр.: передумови, причини, наслідки. С. 18–20. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38240/Cherneha_Lushchai.pdf?sequence=1&isAllowed=y
83. Шкляр Л. «Нормандський формат»: за і проти. Сценарії для України // Політичні інститути та процеси, 2016. Київ. № 1. С. 83–88. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/pubpolpr_2016_1_9%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/pubpolpr_2016_1_9%20(2).pdf)